

KÜRE BİR DÜNYADA İSTİKBÂL-İ KIBLENİN İMKÂNI ÜZERİNE

© Muammer ARANGÜL^a

Öz

Bilindiği üzere, istikbâl-i kible namazın şartlarından biridir. Allah Teâlâ Bakara sûresinin 144. âyetinde “قَوْلٌ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ” buyurmak suretiyle namaz kılarken kibleye yönelmeyi farz kılmıştır. Zikredilen âyette kibleye yönelmenin mahiyetini belirleyen üç unsur vardır: Yüz, Mescid-i Haram ve şatr. Fıkıh literatürü incelendiğinde bunlardan her biri ile neyin kastedildiği üzerinde farklı görüşlerin ortaya çıktığı ve bu farklı görüşlere bağlı olarak da istikbâl-i kiblenin mahiyetinin farklılık arz ettiği görülecektir. Âyette ayrıca zikredilmese de namaz kılan kimsenin bulunduğu yer ile Mescid-i Haram’ın bulunduğu yer ve bunların birbiri karşısındaki konumu kible meselesinde kritik bir öneme sahiptir. Özellikle dünyanın bir küre şeklinde oluşunun genel kabul gördüğü günümüzde bu unsur üzerinde daha dikkatli bir şekilde durulması gerektiği kanaatindeyiz. Zira zikredilen âyet klasik dönemde genel itibariyle ve görebildiğimiz kadarıyla dünyanın düz oluşu esas alınarak anlaşılmış, yorumlanmış ve dolayısıyla bu açıdan herhangi bir problem görülmemiştir. Modern dönemde ise dünyanın küre şeklinde olduğu fikri Müslümanlar arasında genel kabul görmüş, ancak bu fikrin kible açısından ortaya çıkardığı problemler üzerinde yeterince durulmamıştır. Küre dünya modelinin kible konusunda ortaya çıkardığı problemlerden ilki Kâbe’ye birden fazla rota üzerinden yönelmenin mümkün olması ve ne yapılırsa yapılsın kible sayısının ikiden aşağıya düşürülememesidir. İkinci problem, Kâbe’ye ya da kibleye gerçek anlamda yönelememektir; naslar ne kadar geniş yorumlanırsa yorumlansın küre dünya modelinde Kâbe’ye ya da kibleye yönelmek sadece Kâbe’nin merkezinde bulunduğu yarımkürede mümkün olabilmektedir. Bu makalede küre bir dünya üzerinde kibleye yönelmenin imkan ve keyfiyeti üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: İslam Hukuku, Namaz, İstikbâl-i Kible, Kâbe, Küre Dünya

^a Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, m.arangul@sirnak.edu.tr.

ON THE POSSIBILITY OF ISTIQBĀL AL-QIBLA ON A SPHERE EARTH

As it is known, istiqbāl al-qibla is one of the conditions of the prayer. In the 144th verse of al-Baqarah, Allah made turning to the qibla obligatory while praying by saying “قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ”. There are three factors that determine the essence of turning to the qibla in the mentioned verse: Face, Masjid al-Ḥarām and shaṭr. When the fiqh literature is examined, it will be seen that different opinions have emerged on what is meant by each of these, and that the essence of istiqbāl al-qibla differs by depending on these different opinions. Also, although it is not mentioned separately in the verse; the place where the prayer is located, the place where the Masjid al-Haram is located, and their position of facing each other have a critical importance in the matter of the qibla. Especially nowadays that the earth is globally recognized as being a sphere, we are of the opinion that it should be more carefully considered on this fact. Because, in general and as far as we can see, in the classical period the mentioned verse is understood, commented based on the flatness of the Earth and so no problems have been seen in this regard. In modern times, the idea that the earth is spherical has been generally accepted among Muslims, but the problems that emerged from this idea have not been dwelled on sufficiently. The first problem there arises regarding the qibla with the spherical world model is that it becomes possible to turn towards Ka’bah through more than one route and that it becomes impossible to decrease the number of qibla below two no matter whatever is done. The second problem is the inability to turn towards Ka’bah or qibla in real terms; In a global world model, it is possible to turn towards Ka’bah or qibla only on a hemisphere where the Ka’bah is located at the center of the same no matter how comprehensively the material evidences are interpreted. In this article, it will be focused on the possibility and arbitrariness of turning to the qibla on a sphere Earth.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Hem namaz kılarken kibleye yönelmesi gerektiğine hem de küre bir dünya üzerinde yaşadığına inanan çağdaş Müslümanlar olarak kendimizi belki de farkında olmadığımız bir paradoksun içinde bulduk. İlkokul yıllarından itibaren ya bir elma ya da bir portakal görselliğiyle dünyanın küre şeklinde olduğu bilinçaltımıza kazındı. Kendimizi bu küre dünya üzerinde güney kutbuna yakın bir noktada baş aşağı hayal edip neden düşmediğimizi merak ettiğimizde “yerçekimi kanunu” merakımızı belli ölçüde dindirdi. “Belli ölçüde” diyorum, çünkü gerek dünyanın şekli gerekse yerçekimi kanunu teker teker her birimizin deneyimlediği veya gözlemlediği bir şey

değildi. Çoğumuzun yaptığı, hakkında ciddi bir şüpheyeye düşmeden bu konuda bize aktarılanlara itimat etmekten ve bunları kendi çapımızda anlamak ve aklileştirmekten ibaret oldu.

Dünyanın şekli ilk bakışta çok da önemli bir konu gibi görünmeyebilir; bununla birlikte, dünyanın şeklinin itikadî ve amelî hayatımızda pek çok yansıması vardır. Arş ve istivâ, Allah'ın mekandan münezzeh oluşu ve vahdet-i vücûd gibi tartışılan pek çok kelamî ya da tasavvufî problemin dünyanın şekli ile ilgisi olduğu gibi;¹ uzun bir süredir bir fıkıh problemi olarak tartışılan “kutuplarda namaz” ve görebildiğimiz kadarıyla henüz yeterince üzerinde durulmamış “kible” meselesinin de dünyanın şekli ile doğrudan ilgisi bulunmaktadır.

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de namazla ilgili olarak “Haydi yüzünü Mescid-i Harâm'a doğru çevir! Siz de ey müminler, nerede olursanız olunuz yüzünüzü oraya doğru çevirin!” (el-Bakara 2/144) buyurmaktadır. Âyette namaz kılariken yüzümüzü Mescid-i Haram'a çevirmemiz istenmektedir. Peki küre şeklindeki bir dünyada yüzümüzü Mescid-i Haram'a çevirmemiz ne kadar mümkündür? Modern bilimin verileriyle Kur'ân vahyi arasında acaba bir çatışma mı söz konusudur? Yoksa “Yüzünü Mescid-i Haram'a çevirmek” hitabıyla gerçekte başka bir şey mi kastedilmektedir?

Konu, pek çok kişinin zihninde bir netliğe kavuşmaksızın sıcaklığını muhafaza etmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu problemi doğrudan ele alan herhangi bir çalışma bulunmamakta, kible mevzuuyla ilgili bazı çalışmalar ise konuyu sadece dünyanın küre şeklinde olduğu ön kabulü üzerinden işlemektedir. Problemin daha çok internetteki bazı bloglarda tartışılıyor olduğu görülmektedir. İşin ilginç yanı, Türkçe, Arapça ve İngilizce bazı sitelerde kendilerini “mülhid”, “dinsiz”, “ex-muslim”, “ateist” veya “agnostik” gibi sıfatlarla nitelendiren bazı kimselerin bu konuyu “İslam'ın yumuşak karnı” olarak görmeleridir. Mantıkları oldukça basittir: “İslam dini Müslümanlar'a namaz kılariken yüzlerini Mescid-i Haram'a çevirmelerini emretmektedir, hâlbuki dünya küre şeklindedir ve küre bir dünyada yüzün Mescid-i Haram'a çevrilmesi imkansızdır; o halde, namaz kılariken yüzün Mescid-i Haram'a çevrilmesini emreden Kur'ân, dünyanın şeklini bilen

¹ Düz dünya tasavvurunda dünya aşağıda, yedi kat semâ ve arş ise yukarıdadır; dolayısıyla “Allah nerededir?” diye sorulduğunda bir müslümanın kendi başının üstünü işaret ederek “Semâda” demesi daha somut bir anlama sahiptir. Buna karşın küre dünya tasavvurunda gök, yerküreyi her tarafından kuşatan bir mahiyete sahiptir; dolayısıyla dua ederken elleri göğe kaldırmanın veya göğe bakmanın sadece insanlar açısından Allah'ı tazim ifade etme gibi sembolik bir anlamı olur. Aynı şekilde arşın yerküreyi her tarafından kuşatan semada oluşu, yer kürenin Allah tarafından kuşatıldığı ve dünyanın içselleştirildiği şeklinde yorumlanabilir. Bu tür konular uzmanlık alanımız olmamakla birlikte vurgulamak istediğimiz asıl husus, dünyanın şeklinden bağımsız bir şekilde düşünülemez pek çok konunun olabileceğidir.

muhtemel yaratıcıdan gelen bir vahiy değildir.” Görüldüğü gibi, mesele sadece salt bir fıkıh problemi olarak değil, itikadî sonuçları olan bir problem olarak da karşımızda durmaktadır.

Makalemizde kible mefhumunun küre dünya fikri ile ne ölçüde uzlaştırılabileceği üzerinde durulacaktır. “İstikbâl-i Kible” başlığı altında, kiblenin anlamı, mahiyeti, boyutları ve sınırları ile değişik şartlar altında istikbâl-i kible emrinin nasıl yerine getirilebileceği hususunda fakihlerin farklı görüşlerine yer verilecek; “Küre Dünya ve Kâbe” başlığı altında ise dünyanın küre oluşunun ve Kâbe’nin bu küre üzerindeki konumunun istikbâl-i kible açısından sonuçları veya başka bir ifadeyle bunun fiziksel ve matematiksel açıdan mümkün olup olmadığı ele alınmaya çalışılacaktır.

A. İstikbâl-i Kible

İster farz ister nafil olsun namaz kılarken kibleye yönelmek (istikbâl-i kible) namazın geçerlilik şartlarından olup bu şarta uyulmadığı takdirde - bazı zorunluluk ve ruhsat halleri dışında- namaz geçersiz olur.²

Sözlükte “yön, yönelinen cihet veya şey” anlamına gelen kible, terim olarak Müslümanların namazda yönelmeleri gereken Kâbe’yi ve/veya istikameti ifade etmektedir.³ Tam bu noktada ve henüz makalemizin başındayken, kiblenin “Kâbe” ile özdeşleştirilmemesi gerektiğini ve ondan daha geniş bir olgu ve kavram olduğunu ifade etmek gerekir. Fıkıh literatürü incelendiğinde fakihlerin bu ince farkı gözden kaçırmadığı ve neredeyse bütün kaynaklarda konunun “istikbâlü’l-kible” başlığı altında incelendiği görülür. Zira bu babta ele alınan meseleler ve farklı görüşler kible ve Kâbe kavramlarının birbiriyle aynı olmadığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

Fıkıh eserlerinde kiblenin Kâbe mi yoksa Kâbe’nin bulunduğu arsa mı olduğu üzerinde durulur. Fakihlerin neden bu konu üzerinde durmuş olabileceği biraz düşünüldüğünde, bir arsanın enden ve boydan oluşan iki boyuta; Kâbe’nin ise bir küp olarak en, boy ve yükseklikten oluşan üç boyuta sahip olduğu görülür. Yani “Kible Kâbe’dir” denildiğinde, Kâbe’nin eni ve boyu ile birlikte “yüksekliğinin” de kiblenin sınırlarını teşkil ettiği, dolayısıyla kiblenin hem yatay hem de dikey sınırlara sahip olduğu kabul edilmiş olur. Hâlbuki “Kible Kâbe’nin bulunduğu arsadır” denildiğinde, sadece enden ve boydan ibaret yatay sınırlara sahip olan arsa gibi kiblenin

² Ahmet Özel, “Kible”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 367.

³ Ebü’l-Fazl Muhammed b Mükerrrem b Ali el-Ensârî İbn Manzûr, “Kbl”, *Lisânü’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Sadır, ts.), 11: 544-545; Ahmet Güç, “Kible”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 364.

de yatay sınırlara sahip olduğu, ancak dikey olarak herhangi bir sınıra sahip olmadığı kabul edilmiş olur.

Yatay boyutlar söz konusu olduğunda kiblenin Kâbe ile özdeşleştirilmesi herhangi bir problem teşkil etmez; zira Kâbe'nin duvarları, üzerinde bulunduğu ve asıl kible olan arsanın sınırlarını da gösterme kabiliyetini haizdir. Dikey boyut söz konusu olduğunda ise kiblenin Kâbe ile özdeşleştirilmemesi gerekir, çünkü Kâbe'nin aksine Kâbe'nin bulunduğu arsa -sınırları belli- dikey bir boyuta sahip değildir. Dolayısıyla fakihlerin kullandığı "Kible Kâbe'dir" benzeri kible ile Kâbe'yi özdeşleştiren ifadeler sadece yatay boyutta anlam kazanmaktadır. Dikey boyutta ise kimse Kâbe ile kibleyi özdeşleştirmemekte, sıkça kullanılan Ebu Kubeys dağında kılınan namaz örneğinde olduğu gibi, Kâbe'den rakım olarak daha yüksekte bulunan ve dolayısıyla Kâbe binasına yönelmesi mümkün olmayan kimsenin namazının sahih olduğu üzerinde herkes görüş birliği etmektedir.

Zikrettiğimiz bu mütalaalar dikkate alındığında, meselenin daha iyi ve net olarak anlaşılması için konuyu "yatay kible" ve "dikey kible" başlıkları altında ele almanın doğru olacağı kanaatindeyiz. Şimdiden ifade etmek gerekirse, fakihler arasında kiblenin yatay boyutuyla ilgili ciddi ve geniş tartışmalar bulunmaktadır. Kiblenin dikey boyutuna gelince, fakihlerin bu meselede genel bir fikir birliği ettikleri ve aralarında -en azından o gün itibariyle- önemsiz olan birtakım ihtilafların olduğu görülür.

B. Yatay Kible

Fıkıh kitaplarında kibleye yönelme bakımından mükelleflerin durumu değişik taksimlere tabi tutulmuştur.⁴ Bunlar gözden geçirildiğinde bu hususta belirleyici olan ölçünün "Kâbe'nin görülebileceği mesafe" olduğu görülür. Yani genel itibariyle, namazla mükellef olan kimseleri "Kâbe'nin görülebileceği bir mesafede bulunanlar" ve "Kâbe'nin görülemeyeceği bir mesafede bulunanlar" şeklinde ikiye ayırabiliriz. Kâbe'nin görülebileceği bir mesafede bulunanlar da kendi içinde "Kâbe ile aralarında onu görmelerine engel teşkil edecek bir şey bulunmayanlar" ve "Kâbe ile aralarında onu görmelerine engel teşkil edecek bir şey bulunanlar" şeklinde ikiye ayrılabilir.

⁴ Bazı sistematik taksimler için bk. Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, *el-Ĥâvi'l-kebîr*, thk. Adil Ahmed Abdülmecud & Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994), 2: 70-71; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısırî el-Karâfî, *ez-Zehîra*, thk. Said A'râb (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1414/1994), 2: 122; Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî, "Bulğatü's-sâlik li-akrabî'l-mesâlik", *eş-Şerhu's-şagîr 'alâ Akrebi'l-mesâlik*, thk. Mustafa Kemal Vasfi (Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.), 1: 292-293; Ebü'l-Mehâsin Fahrüslâm Abdülvâhid b. İsmâîl b. Ahmed er-Rûyânî et-Taberî, *Bahrü'l-mezheb fi fûrû'î mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î*, thk. Ahmed İzzü İnâye ed-Dîmâşkî (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1423/2002), 2: 82-83.

Şimdi bütün bu durumlarda mükelleflerin istikbâl-i kible açısından neyle yükümlü olduklarını ele alalım:

1. Kâbe'nin Görülebileceği Bir Mesafede Bulunanlar

Kâbe'nin önünde ya da karşısında, Mescid-i Haram'da, Mekke'deki bir evde veya düzlükte, Mekke'yi çevreleyen dağlarda veya bu dağların arkasında, Mekke'ye yakın vadilerde veya yollarda, Mekke'nin -biraz-dışında, hatta "Mekke'nin mikatına yakın" olanlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Zira aşağıdaki başlıklar altında detaylı bir şekilde görüleceği üzere, buralardan Kâbe'nin görülmesinin mesafe açısından mümkün gören fakihler Kâbe'nin görülmesine engel olan şeyleri aslî olması -dağ gibi- ve aslî olmaması -duvar ve bina gibi- bakımından taksime tabi tutmuşlar ve farklı görüşler serdetmişlerdir. Yani buralardan Kâbe'nin görülmesi "mümkün" ve buna mani olan bir şey bir "engel"dir.

a. Kâbe ile Aralarında Onu Görmelerine Engel Teşkil Edecek Bir Şey Bulunmayanlar

Bu tür kimselere Mâverdî'nin ifadesiyle "müşahede", Rûyânî'nin ifadesiyle "muâyene" farzdır. Tam anlamıyla Kâbe'nin karşısında olan bu tür kimselerin kendi gözleriyle tespit etmek suretiyle bizzat Kâbe binasına yönelmesi gerekir; aksi takdirde namazları geçersiz olur.⁵

Kâbe'ye yönelik bedeninin tamamıyla olmalı, bedeninin herhangi bir cüzü Kâbe duvarlarının dışına taşmamalıdır. Bedenin bir kısmıyla bile olsa Kâbe'ye yönelmemek namazı batıl kılar; çünkü bu takdirde Kâbe'nin kendisine değil bulunduğu yöne yönelinmiş olur.⁶ Bu durumdaki kimselere

⁵ Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Üm*, thk. Rifat Fevzi Abdülmuttalib (Mensûra: Dâru'l-Vefâ, 1422/2001), 2: 211; Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb fî fıkhî'l-İmâm eş-Şâfiî*, thk. Zekeriyya Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1416/1995), 1: 129; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 2: 81-83; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 2: 70; İbnü'l-Hümâm Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî, *Fethu'l-kadir li'l-'âcizi'l-fakîr* (Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-emîriyye, 1315/1897), 1:189; Zeynüddîn İbn Nuceym b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî, *el-Bahrü'r-râ'ik*, thk. Zekeriyya Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997), 1: 495; Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, thk. Muhammed Necîb el-Mutî'î (Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, ts.), 3: 195; Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*, thk. Mahmud Ebu Dakîka Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1370/1951), 1: 46; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406/1986), 1:120.

⁶ Bk. Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-Kâfi fî fıkhî ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1992), 39; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İliş el-Mısrî, *Minehu'l-celil 'alâ Muhtaşari's-Şeyh Halîl* (Kahire: Dâru Sâdir, 1294), 1: 139-140; Salih Abdüssemî el-Âbî el-Ezherî, *Cevâhiru'l-iklîl şerhu Muhtaşari's-Şeyh Halîl* (Beyrut: el-Mektebetü's-Sekâfiyye, ts.), 1: 43-44; Ebû'l-Ferec İbn Kudâme Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, "eş-Şerhu'l-kebir", *el-Mukni' Şerhu'l-kebir el-İnşâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf*,

Kâbe'nin bizzat kendisine yönelmenin farz oluşu, bunun onlar açısından mümkün ve güç yetirilebilen bir şey oluşuna istinat eder. Özür bulunmadıkça namazın şartları sâkıt olmaz, istikbâl-i kible de bu şartlardan birisi olduğu için gücü yettiği halde Kâbe'ye yönelmemek caiz değildir. Bu yüzden Kâbe'yi görenlerin halka halka saf tutması ve saftaki her bir kimsenin Kâbe'nin bir cüzüne yönelmiş olması gerekmektedir.⁷

Kâbe'nin huzurunda olan kimselerin onun "ayn"ına yönelmesi gerektiğini belirten Nevevî, Hz. Peygamber'in Kâbe'nin içinden çıkarak ona doğru iki rekat namaz kıldıktan sonra "Kible budur" dediğine dair bir rivayete değinir ve bu sözün "Bu Kâbe, kendisine yönelmekle emrolduğunuz Mescid-i Haram'dır. Yoksa yönelmekle emrolduğunuz ne haremın tamamı ne Mekke ne de Kâbe'nin etrafındaki mesciddir. Bilakis Mescid-i Haram sadece Kâbe'nin kendisidir" şeklinde anlaşılabileceğini ifade eder.⁸

Bâbertî'nin ifadesiyle Hz. Peygamber gibi sahâbe ve tâbiîn de Mescid-i Haram'daki namazlarını bizzat Kâbe'nin kendisine yönelerek kılmış, hatta bu hususta icmâ oluşmuştur.⁹ Kâbe'yi müşahede edebilenlere "isabet-i ayn"ın farz olduğu hususunda bir ihtilaf bilinmemektedir.

b. Kâbe ile Aralarında Onu Görmelerine Engel Teşkil Edecek Bir Şey Bulunanlar

Kâbe'yi görebilecek bir mesafede bulunanlar herhangi bir engel sebebiyle Kâbe'yi müşahede edemediklerinde geriye iki ihtimal kalır: Kâbe'nin konumuyla ilgili "kesin bilgiye ulaşma imkanı olanlar"ın bu kesin bilgiye göre, Kâbe'nin konumuyla ilgili "kesin bilgiye ulaşma imkanı olmayanlar"ın ise "ictihad ederek" kibleyi tespit etmesi gerekir:

thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî ve Abdülfettah Muhammed el-Hulv (Cîze: Hicr li't-tibâa ve'n-neşr, 1993/1414), 3: 332; Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, thk. Muhammed Emin ed-Dinnâvî (Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1997/1417), 1: 284; İbnü'n-Neccâr Ebû Bekr Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz el-Fütûhî, *Münthehe'l-irâdât fî cem'î'l-Muķni' ma'a't-Tenķih ve ziyâdât*, thk. Abdülgani Abdülhâlik (Âlemü'l-kütüb, ts.), 1: 69; Buhûtî, *Dekâ'iku üli'n-nühâ li-Şerhi'l-Münthehâ*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2000), 1: 346; Burhânüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî el-Mergînânî, *el-Muhît*, thk. Abdülkerim Sami el-Cündî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1424/2004), 1: 284; Âlim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarķaniyye*, thk. Seccad Hüseyin (Hyderabad: Osmania Oriental Publications, 1404/1986), 3: 423-424.

⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'*, 1: 120.

⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, 3: 194-195.

⁹ Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî, "el-İnâye", *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr* (Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-emîriyye, 1315/1897), 1: 188-189.

Kimilerine göre Kâbe'nin görülmesini engelleyen şey ne olursa olsun Kâbe'ye yakın olarak değerlendirilebilecek kimselerin Kâbe'nin konumuyla ilgili kesin bir bilgi elde edebilmeleri mümkündür. Fakihler Mekke'de, onu çevreleyen dağlarda, ona yakın vadilerde ve yollarda yani Kâbe'ye yakın olduğu halde bir engel sebebiyle onu göremeyenlerin bütün bedenleriyle ve kesin bilgiye dayalı bir şekilde Kâbe'nin zatına yönelmesi gerektiğini, bu durumda ne Kâbe'nin bulunduğu tarafa alelaide yönelmenin ne de Kâbe'nin zatına yönelme hususunda kesin bilgi elde etmeyerek içtihadı başvurmanın yeterli olduğunu; zira ayna (Kâbe'nin kendisine) yönelişin ve kesin bilginin mümkün oluşunun Kâbe'nin kendisine değil de bulunduğu yöne yönelmeye ve ayna yönelme hususunda içtihadı engel olduğunu ifade ederler.¹⁰

Kimileri de Kâbe'nin görülmesine engel teşkil eden şeyleri genel itibariyle aslî engeller ve muhdes -aslî olmayan- engeller şeklinde ikiye ayırır. Dağ ve tepe gibi insanlar tarafından sonradan yapılmayan şeyler aslî engellere; sütne, sütun, duvar, ev ve bina gibi insanlar tarafından sonradan yapılan şeyler muhdes engellere örnek olarak verilir:

Kimilerine göre bizzat Kâbe'ye yönelmenin farziyeti sonradan ortaya çıkan muhdes engeller sebebiyle düşmez.¹¹ Sütne, sütun, ev ve bina gibi muhdes engellerin tepe ve dağ gibi aslî engellere göre daha küçük, "giderilebilir" veya "aşılabilir" olmaları kesin bilgiyi (yakîn) gerekli kılabilmektedir. Bu hususta kesin bilgi ile hareket etme mükellefiyeti -ayakta duran bir adamın Kâbe'yi görmeyi engellemesi örneğinde olduğu gibi- aslî olmayan bir engel sebebiyle sâkit olmaz. Bu durumdaki kimselerin Kâbe'nin yerini kesin bir şekilde bilmedikçe herhangi bir yöne yönelerek namaz kılmaları caiz değildir.¹²

Kimilerine göre Kâbe'nin görülmesine engel teşkil eden muhdes engelin aşılmasında ya da giderilmesinde "meşakkatin söz konusu olması" Kâbe'nin konumunun tespitinde kesin bilgi ile hareket etme mükellefiyetini

¹⁰ Bk. İliş, *Minehu'l-celîl*, 1: 139-140; Âbî, *Cevâhiru'l-iklîl*, 1: 43-44; İbn Kudâme, "eş-Şerhu'l-kebîr", 1: 331-332; Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Merginânî, "el-Hidâye", *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr* (Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-emîriyye, 1315/1897), 1: 188-189; Bâbertî, "el-İnâye", 1: 188-189; Ebû'l-Berekât Hâfzüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, "Kenzü'd-dekâ'ik", *el-Bahrü'r-râ'ik*, thk. Zekerîyya Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1418/1997), 1: 493-495; İbn Kudâme, "eş-Şerhu'l-kebîr", 1: 331-332; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsûf* (Beyrut : Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993), 1: 190; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 1: 495.

¹¹ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 1: 130.

¹² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 2: 70; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 2: 81-83; Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân b. Ahmed el-Merdâvî, "el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf", *el-Muknî' eş-Şerhu'l-kebîr el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî & Abdülfettah Muhammed el-Hulv (Cize: Hicr li't-tibâa ve'n-neşr, 1414/1993), 3: 330-331.

düşürmekte ve içtihadı gerekli ve meşru kılmaktadır. Yüksek ve büyük bir bina örneğinde olduğu gibi, muhdes bir engel, diğer muhdes engeller gibi küçük ve aşılabılır değil de aslî bir engel olan dağ gibi büyükse ve aşılmasında meşakkat söz konusuysa, bu meşakkat kolaylığı getirmekte, ictihad yeterli görülüp Kâbe'nin konumunun belirlenmesinde kesin bilgi üzerinde ısrar edilmemektedir.¹³

Mekke'de ya da mikat sınırlarına yakın bir yerde olup da tepe ya da dağ gibi aslî bir engel sebebiyle Kâbe'yi göremeyen kimselerle ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. Muhdes engellerin aşılmasında söz konusu olan meşakkatin aslî engellerde öncelikle söz konusu olması kesin bilgiye dayalı bir şekilde bizzat Kâbe'ye yönelmeleri bakımından mükelleflerin mazur görülmelerine ve içtihadın meşruiyetine kapı aralamaktadır.¹⁴ Ancak bazılarının göre içtihat caiz olsa bile kesin bilgiye ulaşmak için dağa çıkmak ya da dağın üzerinden Kâbe'yi gören kimselerin verdiği habere göre Kâbe'ye yönelmek daha doğru veya gereklidir. Örneğin İbnü'l-Hümâm dağa çıkmak mümkünken taharrîye cevaz vermenin problemlili olduğunu, imkâna rağmen kesin olanı terk edip zannî delile gitmenin caiz olmadığını ifade eder. Öyle ki değil dağa çıkmak, dağın üzerindeki kimselerden haber almak bile içtihat ve taharrîden daha üstündür; yine zannî ama daha kuvvetli bir delil olan haber dururken taharrîye başvurmak mümkün değilken, dağa çıkmanın sağlayacağı kesin bilgiyi terk ederek zannî olan taharrîye gitmek kesinlikle mümkün görülmemektedir.¹⁵

Aslî bir engel sebebiyle Kâbe'yi göremeyenlerle ilgili olarak zikredeceğimiz son görüş, bunları Mekke'den uzak olan "gâip" kimseler gibi kabul eden görüştür. Bu görüşe göre, aslî bir engel sebebiyle Kâbe'yi göremeyenlerin içtihat ederek Kâbe'nin bulunduğu yöne yönelmeleri yeterlidir; kesin bilgi elde etmeleri ve bizzat Kâbe'ye yönelmeleri gerekmez.¹⁶

¹³ Şâfiî, *el-Üm*, 2: 212; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 1: 130; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 2: 82-83; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhîrî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Halil Aytânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1418/1997), 1: 225. Bazı Hanbelîler mesafe açısından mümkün olduğu halde ev ve benzeri muhdes engeller sebebiyle Kâbe'yi göremeyenleri "Kâbe'yi müşahede edebilenler" kapsamında değerlendirmiş, sonuç itibarıyla Kâbe'nin görülemeyişini dikkate alan diğer bazı Hanbelîler ise bunları Kâbe'nin görülemeyeceği bir mesafede bulunan "uzaktaki kimseler" gibi görmüşlerdir. (Merdâvî, "el-İnşâf", 3: 330-331)

¹⁴ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 2: 82-83; Merdâvî, "el-İnşâf", 3: 330-331.

¹⁵ Bk. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ğadîr*, 1: 189; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 1: 495; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 2: 70-71.

¹⁶ Bk. Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 1: 130; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 2: 82-83; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ğadîr*, 1: 189; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 1: 495; Merdâvî, "el-İnşâf", 3: 330-331.

2. Kâbe'nin Görülemeyeceği Bir Mesafede Bulunanlar

Fıkıh eserlerinde bu durumdaki kimselerle ilgili olarak “Kâbe’den uzakta olanlar”, “Mekke’de olmayanlar”, “Mekke’nin dışındakiler”, “Mekkeli olmayanlar” ve “Mekke’de ya da ona ilhak edilebilecek diğer yerlerde olmayanlar” gibi ifadeler kullanılmakta olup bunların hepsinin ortak özelliği uzaklığı sebebiyle göremedikleri için Kâbe’nin konumunu tespit edememeleridir.

Kâbe’nin görülemeyeceği bir mesafede bulunanların yani müşahede, kesin bilgi veya haber yoluyla kible tespiti yapamayanların “içtihat” etmelerinin meşruiyeti üzerinde fikir birliği bulunmaktadır. Ancak fikir ayrılığı bu içtihadın hedefinin ne olduğu ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Genel itibariyle, Şâfiîler bu durumdaki kimseler için “isâbet-i ayn”ı yani Kâbe’nin bizzat kendisine yönelmeyi gerekli görürken, diğer üç mezhebe göre “isâbet-i cihet” yani Kâbe’nin bulunduğu yöne yönelmek gerekli ve yeterlidir.¹⁷

Konuyu detaylı bir şekilde ele almadan önce ifade edersek, isâbet-i cihetin farz oluşu, Kâbe’nin bulunduğu anayönün de kible olarak kabul edilmesi, bu anayönün dışına çıkıldığında ise istikbâl-i kible şartının ihlal edilmiş olacağı anlamına gelir. Örneğin Kâbe’nin kuzeyinde iseniz güney yönünün tamamı, Kâbe’nin doğusunda iseniz Batı yönünün tamamı kible olarak belirlenmektedir. Konuyu “İsâbet-i aynı gerekli görenler” ve “İsâbet-i ciheti gerekli görenler” şeklinde iki başlık altında ele alabiliriz:

a. İsâbet-i Aynı Gerekli Görenler

Müzenî’nin İmam Şâfiî’den aksi yöndeki rivayetine rağmen Şâfiîler arasında İmam Şâfiî’nin Kâbe’den uzak olan kimseler için isâbet-i aynı gerekli gördüğüne dair rivayet kabul görmekte ve görüş olarak benimsenmektedir. Buna göre Kâbe’ye yakın olan kimseler kesin bilgiye dayalı bir şekilde bizzat Kâbe’ye doğru namaz kılmakla nasıl mükellefse, Kâbe’ye uzak olan kimseler de içtihat ederek zannî de olsa Kâbe’nin bulunduğu tam konumu tespit etmeli ve oraya doğru namaz kılmalıdır. Kâbe’ye değil de Kâbe’nin bulunduğu yöne doğru kılınan namazlar ise isâbet-i ciheti gerekli görenlerin savunduğu gibi mutlak olarak değil- sadece içtihatta hata edilmesi durumunda sahih kabul edilmektedir.¹⁸

¹⁷ Nevevî, *el-Mecmû’*, 3: 203; Mâverdî, *el-Ĥâvi’l-kebîr*, 2: 71; Rûyânî, *Baĥrû’l-mezheb*, 2: 82; Mevsilî, *el-Ĥtiyâr*, 1: 46; İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 38.

¹⁸ Mâverdî, *el-Ĥâvi’l-kebîr*, 2: 71. Ayrıca bk. [قال في الأم فرضه إصابة العين لأن من لزمه فرض القبلة لزمه إصابة] كالمكي العين (Şirâzî, *el-Muhezzeb*, 130); Nevevî, *el-Mecmû’*, 3: 202-203; Şirbînî, *Muġni’l-muĥtâc*, 1: 225.

Hanefîler'den Ebu Abdullah el-Cürcânî de (ö. 398/1007) kible âyetinin zâhirini dikkate alarak isâbet-i aynı vacip görür. Zira âyette müşahede hali ile gaybet hali birbirinden ayırt edilmeden kibleye yönelmek emredilmiş olup istikbâl-i kiblenin gerekliliği Kâbe'nin bulunduğu arazinin hürmetinden kaynaklanır. Bu mana ve hürmet Kâbe'nin bulunduğu yönün tamamında değil sadece kendisinde bulunmakta olup yakınlığa ve uzaklığa göre değişen bir şey değildir.¹⁹

İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567) *Tuhfe*'sinde Nevevi'nin "istikbalü'l-kible" ifadesini "istikbalü aynı'l-kible, yani Kâbe" şeklinde açıklar.²⁰ Şirbînî (ö. 977/1570) ise namaz kılanların kendisine yönelmesinden dolayı Kâbe'nin "kible" olarak isimlendirildiğini, kible lafzının ıstılahta Kâbe'nin hakikati olduğunu ve dolayısıyla kible kelimesinden Kâbe'den başka hiçbir şeyin anlaşılmadığını ifade eder.²¹

Kalyûbî (ö. 1069/1659) kiblenin Kâbe'ye yakın yerlerde yakinen Kâbe'ye uzak yerlerde ise zannî olarak Kâbe'nin aynı olduğunu âyette geçen "şatr" kelimesi üzerinde dilsel tahliller yaparak açıklamaya çalışır. Buna göre, şatr kelimesi lügatte "ayn" anlamına gelmekte olup "cihet" bu kelimenin sadece bazı fakihler tarafından kullanılan ıstılâhî anlamıdır. Hatta bazıları cihetin sözlük anlamının "ayn" olduğunu, zira bir şeyi karşısına alma açısından inhiraf edenin ona doğru yönelmiş sayılmayacağını söylerler. Dolayısıyla İmam Şâfî aslı itibariyle sözlük anlamının dışına çıkmış olmamakta, ciheti ayndan daha umumi kabul edenler ise mecaz ve hakikati beraber kastetmiş olmaktadır.²² Büceyrimî'de de (ö. 1221/1806) cihetin aynın dışında bir şey için kullanılmasının ancak mecazen mümkün olabileceğine ve hatta bazılarının göre cihetin ayndan başka bir şey için kullanılmayacağına dair görüşlere yer verilir.²³

Nevevî (ö. 676/1277) "el-mescidü'l-harâm" ifadesinin sadece Kâbe'ye, Kâbe ile birlikte onu çevreleyen mescide, Mekke'ye ya da Mekke ile birlikte onu çevreleyen harem bölgesine itlak olunabildiğini; ancak kible âyetinde bu ifadeyle Kâbe'nin kastedildiğini belirtir. Yani "şatra'l-mescidi'l-harâm"

¹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 10: 190; Kâsânî, *Bedâ'i*, 1: 118; Burhânüddîn el-Buhârî, *el-Muhît*, 1: 284.

²⁰ İbn Hacer Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, "Tuḥfetü'l-muḥtâc bi-şerḥi'l-Minhâc", *Havâşî Tuḥfetü'l-muḥtâc bi-şerḥi'l-Minhâc* (Kahire: Matbaatü Mustafa Muhammed, ts.), 1: 483-484.

²¹ Şirbînî, *Muğni'l-muḥtâc*, 1: 220-221.

²² Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme el-Kalyûbî, "Ḥâşiyetü'l-Kalyûbî 'alâ Şerḥi'l-Maḥallî 'ale'l-Minhâc", *Ḥâşiyetân 'alâ şerḥi Celâlüddîn Muḥammed Ahmed el-Maḥallî 'alâ Minhâci't-ṭâlibîn* (Kahire: Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1375/1956), 1: 132.

²³ Süleyman b. Muhammed b. Ömer el-Büceyrimî, *Tuḥfetü'l-ḥabîb 'alâ şerḥi'l-Ḥaṭîb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-ilmîyye, 1417/1996), 2: 118.

demek “ayne’l-mescidi’l-harâm” demektir ki o da Kâbe’dir.²⁴ Şirbînî, Hz. Peygamber’in Kâbe’ye doğru iki rekât namaz kıldıktan sonra “Kible budur”²⁵ ve “Beni nasıl namaz kılarken görüyorsanız siz de öyle namaz kılın”²⁶ dediğine dair iki rivayetle istidlal ederek Kâbe’nin yakınında kesin olarak, uzağında ise zannî olarak aynı tutturmanın farz olduğunu; isabet-i cihetin ise yeterli olmayıp bedeninin bir kısmıyla dahi olsa Kâbe’nin hizasından çıkmanın namazı batıl kılacağına ifade eder.²⁷ İbn Hacer el-Heytemî de hadiste geçen “هذه القبلة” ifadesinde bulunan “hasır” sebebiyle kible kelimesinin Kâbe’nin aynına hasredildiğini, dolayısıyla âyetin -veya âyetteki “şatr” ifadesinin-Kâbe’nin de içinde bulunduğu mutlak cihete yorulamayacağını belirtir.²⁸

İsâbet-i aynı gerekli görenlere göre Kâbe’den uzakta olan ve Kâbe’nin eninden daha uzun bir safta namaz kılan kimselerden Kâbe’nin hizasını aşanların mutlaka Kâbe’yi iskalaması ve bunların namazlarının geçersiz hale gelmesi de her zaman söz konusu değildir. Zira aralarında bir metre mesafe bulunan iki kişiden birisi bir metre sağa kaydığında karşılıklı oluş hali hemen sonra erse de aradaki mesafe -örneğin yüz ya da bin kilometre kadar-büyüdüğünde iki şey arasındaki karşılıklı oluş hali giderek daha çok devam eder ve istikbalin zail olması mesafeyle orantılı bir şekilde zorlaşır.²⁹ Dolayısıyla Kâbe’nin yakınında tutulan -örneğin yüz metrelik- uzun ve düz bir safta Kâbe’nin hizasından çıkanların namazı, Kâbe’ye yönelmiş olmamaları sebebiyle batıl olur; ancak Kâbe’den uzaklaştıkça aynı uzunluktaki bir safta namaz kılanlardan Kâbe’nin hizasından çıkanların sayısı giderek azalıp sifıra indiği için namazları da sahih olur.³⁰ Kâbe’den uzakta uzun bir safta kılınan namazın sahih oluşu, isabet-i aynda hata eden

²⁴ Nevevî, *el-Mecmû’*, 3: 193; Büceyrimî, *Tuḥfetü’l-ḥabîb*, 2: 118.

²⁵ Müslim, “Hac”, 395; Nesâî, “Menâsik”, 127, 131-133.

²⁶ Buhârî, “Ezân”, 18; “Edeb”, 27; “Âhad”, I.

²⁷ Şirbînî, “el-İknâ’ fi ḥalli elfâzi Ebî Şücâ’”, *Tuḥfetü’l-ḥabîb ‘alâ şerḥi’l-Ḥaṭîb* (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-ilmîyye, 1417/1997), 2: 119.

²⁸ İbn Hacer el-Heytemî, “Tuḥfetü’l-muḥtâc”, 1: 485.

²⁹ Nevevî, *el-Mecmû’*, 3: 203; ayrıca bk. İbn Âbidîn Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, *Reddül-muḥtâr ‘ale’d-Dürri’l-muḥtâr* (Riyad: Dâru Âlemü’l-kütüb, 1423/2003), 2: 108.

³⁰ Şirbînî, “el-İknâ’”, 2: 119-120. İbn Hacer el-Heytemî de bu bağlamda “Muteber olan hakikaten değil örfen Kâbe’nin karşısında olmaktır (müsâmete)” der. (İbn Hacer el-Heytemî, “Tuḥfetü’l-muḥtâc”, 1: 484) Şirvânî hakikî-örfi müsâmete ayrımını şöyle açıklar: “Mescidi Haram’ın en arkasında bir kısmı Kâbe’nin hizasından çıkan bir safın namazı sahih olduğu halde Kâbe’ye yakın bir safın bir kısmı Kâbe’nin hizasından çıkarsa bunların namazlarının sahih olmayışı kesindir. Halbuki mühâzât yakınlığa ve uzaklığa göre değişen bir şey değildir. Dolayısıyla uzakta ittiba edilen şey itlak ve tesmiye olup gerçek müsâmete değildir, yani uzakta (bir yönelişe) ‘istikbal’ ismi itlak olunduğunda namaz sahih olur, velev ki aynı kişi Kâbe’ye yakınlaşıncı onun hizasından çıkmış olsa bile, zira aynı kişi örfte muhâzî sayılır.” [Abdülhamîd eş-Şirvânî, “Ḥâşiye alâ Tuḥfetü’l-muḥtâc bi-şerḥi’l-Minhâc”, *Ḥavâşî Tuḥfetü’l-muḥtâc bi-şerḥi’l-Minhâc* (Kahire: Matbaatü Mustafa Muhammed, ts.), 1: 484]

kimsenin belirsiz oluşuna da hamledilmektedir; çünkü Kâbe'nin yakınında Kâbe'nin hizasından çıkanların hemen belirlenebilmesi mümkünken Kâbe'den uzaklaştıkça artık hem bu mümkün olmamakta hem de müsâmete (Kâbe'nin karşısında olma) alanı genişlemektedir.³¹

Şâfiîlerden Mâverdî, Kâbe merkezli bir kible mefhumunu daraltması ya da tamamen ortadan kaldırması mümkün olan “ *وَاللَّهُ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُهُ* ” (el-Bakara 2/115) âyetinin altı şekilde tevil edildiğini ifade eder:³² a) Bazılarına göre Hz. Peygamber'i dilediği yöne yönelmesi hususunda muhayyer bırakan bu âyet, Kâbe'nin kible olarak belirlenmesinden önce indirilmiştir. b) İbn Ömer'e göre âyet, binek sırtında nafilâ namazların ya da korku söz konusu olduğunda farz namazların her yöne doğru kılınabileceğini göstermek maksadıyla indirilmiştir.³³ c) Üçüncü görüşe göre âyet, kibleyi bilmeyen, tespit edemeyen ve farklı yönlerde doğru namaz kılınanlar hakkında indirilmiştir. d) Mücâhid'e göre âyet, Allah Teâlâ'nın “Bana dua edin ki duanıza icabet edeyim” (el-Mü'min 40/60) hitabına karşılık sahabîlerin “Nereye yönelerek?” diye sormaları üzerine indirilmiştir. Yani konu namaz değil, duadır. e) Âyetin manası “Doğuda veya Batıda, nerede olursanız olun, Kâbe'nin kendisine yönelebileceğiniz size dönük bir yüzü vardır” şeklindedir.³⁴ f) İbn Abbas'a göre Hz. Peygamber Beytü'l-Makdis'e yönelmeyi terk edip Kâbe'ye doğru namaz kılınca Yahudiler ileri geri konuşmaya başlamış, bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti indirmiştir.

Sonuç itibariyle, isâbet-i aynı gerekli görenlere göre ayn Kâbe'dir ve kible denilince de sadece Kâbe anlaşılır. Yani namaz kılarken Kâbe'nin hizasından çıkılmamalı veya en azından bu niyetle içtihat edilmelidir.

b. İsbâbet-i Ciheti Gerekli Görenler

Konuya cihet kelimesinin ne anlama geldiğini açıklayarak başlamak kaynakların okunması sırasında oluşabilecek bir kafa karışıklığını engelleyecektir. Sözlükte “taraf”, “yan”, “yüz”, “yön”, “bölge”, “alan” ve “semt” gibi anlamlara gelen cihet kelimesi, “isabet-i cihet” terkibi içinde kullanıldığında “mutlak yön” anlamına gelmekte, yani kuzey, güney, doğu ve batı gibi yönleri ifade etmektedir. Bununla birlikte, istikbâl-i kible bablarında cihet kelimesinin mutlak yönü ifade etmek için değil de birşeyin bulunduğu

³¹ İbn Hacer el-Heytemî, “Tuḥfetü'l-muḥtâc”, 1: 485.

³² Mâverdî, *el-Ḥâvi'l-kebîr*, 2: 68. Rûyânî de bunları aynen tekrar etmektedir. (Bk. Rûyânî, *Baḥrû'l-meḥzeb*, 2: 80-81)

³³ İbn Ömer'den bu rivayet İbn Müflih'te de vardır. [Ebû İshâk Burhânüddîn İbn Müflih İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâh er-Râmî ed-Dımaşkî, *el-Mübdî' fi şerhi'l-Muḥni'*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfiî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1997/1418), 1: 354]

³⁴ Nitekim Elmalılı Hamdi Yazır da âyeti “*Maamafih, meşrik de Allah'ın mağrib de, nerede yönelseniz orada Allah'a durulacak cihet vardır*” şeklinde mealendirir.

konumu ifade etmek için kullanılabildiği de görülmektedir. Örneğin “ilâ ciheti'l-Ka'be” denildiğinde Türkiye'ye göre Kâbe'nin bulunduğu yön olan “güney”in kastedilmesi mümkün olduğu gibi “Kâbe'ye doğru” anlamında bizzat Kâbe'nin bulunduğu konumun kastedilmiş olması da mümkündür.

Kâbe'nin görülemeyeceği bir mesafede bulunanlara içtihadı dayalı bir isâbet-i cihetin farz oluşu, isâbet-i aynın yani bizzat Kâbe'nin kendisine yönelmenin farz olmadığı, ancak namaz kılan kimselerin Kâbe'nin bulunduğu mutlak yönden de inhiraf edemeyeceği anlamına gelir.

İsâbet-i cihetin farz ve yeterli olduğunu savunanlar bu görüşlerini “³⁵ يكلف الله نفسا إلا وسعها” (el-Bakara 2/286) âyetinden çıkarılan “Teklif vüs'ate göredir”³⁵ ya da “Teklif tâkate göredir”³⁶ kaideleriyle gerekçelendirirler ki kanaatimizce sahip oldukları en aslı delil budur. İnsanlara ancak kendisine güç yetirilebilen şeylerin farz kılınabileceğini temel alan bu görüşe göre, Kâbe'den uzak olan kimselerin isâbet-i ayna güç yetirmeleri -fakihlerin yaşadığı dönem itibariyle- mümkün değildir; vüs'atin olmadığı bir şeyle teklif mümtenidir ve bu durumdaki kimseler için isâbet-i aynın gerekli görülmesi teklif-i mâ lâ yutâktır. Zikredilen bu kaideler, isâbet-i aynın gerekli görülebilmesini güç, kudret ve tâkate bağladığı için ne kible âyeti ne de Kâbe'nin bulunduğu arsaya gösterilmesi gereken hürmet isâbet-i aynı mutlak olarak savunanlar için bir delil teşkil etmektedir. İsâbet-i aynın gerekliliğine dair zikredilebilecek her türlü delil, sadece buna güç yetirilmesi mümkün olan “müşâhede” haliyle yani Kâbe'nin görülebildiği durumlarla ilgilidir.³⁷

Hz. Peygamber'in “Allah kibleye yönelmedikçe bir kimsenin namazını kabul etmez” diyerek istikbâl-i kiblenin namaz için vazgeçilmez bir şart olduğunu beyan ettiğine işaret eden Kâsânî, “³⁸ وَاللَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ” (el-Bakara 2/115) âyetini de zikretmek suretiyle kible şartının yeri geldiğinde “esnetilebileceğine” işaret eder. Buna göre, namaz için istikbâl-i kible “zâit” bir şarttır, manası delille bilinemez. İstikbâl-i kible şartının zait olduğunu gösteren şey, iman hususunda veya diğer ibadetlerde böyle bir şartın bulunmayışıdır ve bir şartın zâit olmasının anlamı “acziyet halinde

³⁵ “التكليف بحسب الوسع”. (Serahsî, *el-Mebsût*, 10: 190; Merginânî, “el-Hidâye”, 1: 189)

³⁶ “التكليف بقدر الطاقة”. (Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1: 46)

³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 10: 190; Kâsânî, *Bedâ'i*, 1: 118-119; Bâbertî, “el-İnâye”, 1: 188-189; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ el-Venşerîsî et-Tilimsânî el-Fâsî, *el-Mi'yârü'l-mu'rib ve'l-câmi'u'l-mu'rib 'an fetâvâ 'ulemâ'i İfrîkiyye ve'l-Endelüs ve'l-Mağrib* (Vizâratü'l-evkâf ve's-şuûni'l-İslâmiyye li'l-Memleketi'l-Mağribiyye, 1401/1981), 1: 120; İliş, *Minahu'l-celil*, 1: 140; Âbî, *Cevâhiru'l-iklil*, 1: 44. Ayrıca bk. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 2: 71; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 1: 130; Nevevî, *el-Mecmû'*, 3: 202.

³⁸ “Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır”

sâkıt olması”dır.³⁹ Dolayısıyla güç yetirilebildiği takdirde isâbet-i aynın şart olması, acziyet durumunda bu şartın düşerek cihetle yetinilmesi de zikredilen âyetin pratik sonucu olmaktadır.⁴⁰

İstikbâl-i kible hususunda söz konusu olabilecek acziyetin iki derecesi vardır: a) Acziyet Kâbe'nin tam konumunu tespit edememekten kaynaklanıyor ise isâbet-i ayn sâkıt olup taharrî sonucuna göre isâbet-i cihet farz ve meşru olmakta, cihet Kâbe'nin aynı makamına kâim olmaktadır. b) Acziyet düşman veya yırtıcı bir hayvanın görme ihtimali ve denizin ortasında batık bir gemiden kalma bir tahta parçası üzerinde namaz kılmak gibi sebeplerle ölüm korkusundan ya da elinden gelen gayreti gösterdiği halde Kâbe'nin konumunu tespit edememekten kaynaklanıyor ise; hem isâbet-i ayn hem de isâbet-i cihet sâkıt olup “Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır” (el-Bakara 2/115) âyeti mucebince hangi yöne yönelmeye imkân varsa o yön kible olarak belirlenmiş olmaktadır. Zira âyetin sebep-i nüzûluna dair rivayetler de kibleyi tespit hususunda üzerine düşeni yaptığı halde Kâbe'yi ya da ciheti tutturamayanların hangi yöne doğru kılarlarsa kılsınlar namazlarını iade etmeleri gerekmediğini göstermektedir.⁴¹

“ما بين المشرق والمغرب قبلة”⁴² şeklinde gelen rivayet mutlak yönün kible olabileceğini savunanların dayandığı naklî delillerdendir.⁴³ Hz. Peygamber'den rivayet edilen bu sözün Medine ve onun gibi Kâbe'nin kuzeyinde bulunan yerler için geçerli olduğu; Kâbe'nin doğusundaki yerler için Batı'nın, batısındaki yerler için Doğu'nun, güneyindeki yerler için ise Kuzey'in kible olduğu kaynaklarda ifade edilir.⁴⁴

Burada görebildiğimiz kadarıyla “Kuzey” ve “Güney” kelimelerinin klasik fıkıh literatüründe kullanılmadığını, bu kelimelerin yerine “meşrik ve

³⁹ Kâsânî, *Bedâ'i*, 1: 117-118.

⁴⁰ Âlim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarhâniyye*, 3: 425.

⁴¹ Serahsî, *el-Mebsûṭ*, 10: 193; Kâsânî, *Bedâ'i*, 1: 119-120; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1: 46; Neseî, “Kenzü'd-dekâ'ik”, 1: 493-495.

⁴² Tirmizî, “Mevâkîṭ”, 139; Nesâî, “Sıyâm”, 43; İbn Mâce, “İkâmet”, 56; Muvatta', “Kible”, 8.

⁴³ Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdirrahmân el-Kayrevânî en-Nefzî, *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât 'alâ mâ fi'l-Müdevvene ve gayrihâ mine'l-ümmehât* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1999), 3: 198; Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Misrî el-Karâfî, *ez-Zehîra*, thk. Said A'râb (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 2: 131; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî, *el-Kâfî fi fîkhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel* (Cîze: Hicr li't-tibâati ve'n-neşr, 1417/1997), 1: 257; ayrıca bk. a.mlf., *el-Muğni*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki ve Abdülfettah Muhammed el-Hulv (Riyad: Dâru Âlemü'l-kütüb, 1417/1997), 2: 100-102; a.mlf., “el-Muğni”, *el-Muğni eş-Şerhu'l-kebir el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-ḥilâf* (Cîze: Hicr li't-tibâa ve'n-neşr, 1414/1993), 3: 330.

⁴⁴ İbn Hacer el-Heytemî, “Tuḥfetü'l-muḥtâc”, 1: 485.

mağribin arası” ifadesinin göreceli olarak her iki yön için de kullanıldığını belirtmek gerekir. Nitekim bazı kaynaklarda geçen şu ifade de bu açıdan ilginçtir: “Denildi ki: Mekke dünyanın ortasıdır. Meşrik ehlinin kiblesi mağribe doğru, mağrib ehlinin kiblesi meşrike doğru, Medine ehlinin kiblesi mağribe yönelen kimselerin sağına doğru, Hicaz ehlinin kiblesi mağribe yönelenlerin soluna doğrudur.⁴⁵

Bu bağlamda Sahâbe ve Tâbiûn dönemlerinde Kâbe’den uzak bölgelerde anayönlerin kiblede esas alındığı belirtilmekte ve İslam coğrafyasındaki bazı bölge ve şehirlerin ismi açıkça zikredilmektedir: Irak’ın kiblesi “meşrik ve mağribin arası”⁴⁶; Buhara, Semerkand, Nesef, Tirmiz, Belh, Merv ve Serahs’ın kiblesi mağribdir.⁴⁷ Horasan’ın kiblesi ile ilgili olarak farklı görüşler belirtilmiş, Hanefî kaynaklarda Doğu’da olduğu kabul edilen Horasan’ın kiblesinin “kış mağribi ile yaz mağribinin arası”⁴⁸ olduğu ifade edilirken; Horasan’ın da Irak gibi Kâbe’nin kuzeyinde olduğunu düşünen Ahmet b. Hanbel ise “*Ehl-i Irak ve Ehl-i Horasan meşriki sollarına mağribi de sağlarına aldıklarında bu ikisi arasında nereye doğru yönelirlerse yönelsinler onlar için kiblelerdir. Kibleleri bunun dışına çıkmaz, fakat bunu ortalamaları hoşuma gider*” demiştir.⁴⁹ Ebu Hanife ve Şeybânî’den rivayet edilen “*Irak’ta ise mağribi sağına meşriki soluna alır*” ifadesi de Iraklılar için kible görülen anayönü göstermektedir.⁵⁰

“Kış mağribi ile yaz mağribinin arası”, mağribi, yani “Batı” denilen yönü teşkil eder ve Semerkand ve onunla aynı yönde bulunan diğer yerleşim birimlerinin kiblesinin sınırlarını oluşturur. Ebu Mansur el-Maturidî’den rivayet edilen “*Kibleyi bilmek istersen senenin en kısa gününde güneşin battığı yere bak ve bunun için bir işaret koy; sonra senenin en uzun gününde güneşin battığı yere bak ve bunun için de bir işaret koy. Sonra ikisi arasında kalan yerin üçte ikisini sağına üçte birini soluna al, kible burasıdır*”⁵¹ sözü “iki mağrib arası” veya “kış mağribi ile yaz mağribinin arası” ifadesiyle neyin kastedildiğini açıklar mahiyettedir.

⁴⁵ Burhânüddîn el-Buhârî, *el-Muhît*, 1: 284; Âlim b. Alâ, *el-Fetâva’t-Tatarhâniyye*, 3: 423-424.

⁴⁶ Abdullah b. Ahmed, *el-Mesâil*, thk. Züheyr eş-Şâvîş (Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1401/1981), 69; Serahsî, *el-Mesûât*, 10: 190; Âlim b. Alâ, *el-Fetâva’t-Tatarhâniyye*, 3: 424.

⁴⁷ İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, 1: 189.

⁴⁸ Serahsî, *el-Mesûât*, 10: 190; Âlim b. Alâ, *el-Fetâva’t-Tatarhâniyye*, 3: 424.

⁴⁹ Abdullah b. Ahmed, *el-Mesâil*, 69. Aynı şekilde Ebu Hanife ve Şeybânî’den de “Irak’ta ise mağribi sağına meşriki soluna alır” ifadesi rivayet edilmiştir. (Âlim b. Alâ, *el-Fetâva’t-Tatarhâniyye*, 3: 424)

⁵⁰ Âlim b. Alâ, *el-Fetâva’t-Tatarhâniyye*, 3: 424.

⁵¹ Âlim b. Alâ, *el-Fetâva’t-Tatarhâniyye*, 3: 425; İbn Âbidîn, “Minhâtü’l-hâlik ‘ale’l-Bahri’r-râ’ik”, *el-Bahrü’r-râ’ik*, thk. Zekeriyya Umeyrât (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-ilmîyye, 1418/1997), 1: 497.

Önceki paragraflarda zikredildiği üzere, fakihlerin hem Kâbe'nin bulunduğu anayönün tamamını kible olarak kabul etmeleri hem de namaz kılan kimsenin bu anayönün ortasına yönelmesini ya da üçte ikisini sağına üçte birini soluna almasını tavsiye etmeleri veya "sağa meyletmek sola meyletmekten evladır"⁵² gibi ifadeler kullanmaları, anayönün tamamının kible oluşunun için cevaz boyutunu oluşturduğunu; bununla birlikte, Kâbe'nin bulunduğu tahmin edilen yere yönelmenin -yani isâbet-i aynın-salık verildiğini göstermektedir.⁵³

Nitekim Mâlikîler de anayönün sınırlarını Kâbe'ye doğru daraltma taraftarıdır. Ebu Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği "*Meşrik ve mağribin arası kibledir*"⁵⁴ şeklindeki hadisi zikreden Ebu Zeyd el-Kayrevânî (h. 386) Malik'in bu hadisi Ömer İbnü'l-Hattab'dan da rivayet ettikten sonra "*Beyt'e doğru yöneldiği zaman*" dediğini; ayrıca "*Bizim uygulamamızın bu rivayete göre oluşu (aleyhi'l-emru indenâ), -sadece- kiblede hata ettiği zaman doğru ve batı arasında -kalarak- Beyt'e doğru namaz kılan kimse hakkındadır*" dediğini nakleder.⁵⁵ Yani İmam Mâlik'e ve Mâlikîler'e göre anayönün kible olarak kabul edilebilmesi, isâbet-i ayn için içtihat edilmesi ve bu içtihat hata edilerek "sağa ya da sola doğru az bir miktar" sapılması şartıyla caizdir ki bu da "inhirâf-ı yesîr"(Hafif sapma) denilen şeydir. Kâbe'den inhiraf fazla olduğu takdirde "inhirâf-ı şedîd" (Ağır sapma) söz konusu olur ki bu da namazı geçersiz kılar.⁵⁶

Sonuç itibariyle, fakihlerin isâbet-i cihete cevaz vermeleri isâbet-i ayna güç yetirememesi ya da isâbet-i ayndan emin olamamalarından kaynaklanmaktadır. Kâbe'nin konumunun tespitinde yapılan hata sonucu anayönün sınırları dahilinde başka bir yöne yönelmek "inhirâf-ı kalîl" -yani hafif sapma- olarak isimlendirilirken anayönün sınırları aşıldığında "inhirâf-ı kesîr" -yani "ağır sapma" söz konusu olmaktadır.⁵⁷

Kâbe'nin doğusunda namaz kılan bir kimse "meğârib"i, Kâbe'nin batısında namaz kılan bir kimse "meşârik"i aşmamalıdır. Meşârik yıl boyunca güneşin doğduğu bütün noktaları, meğârib ise yıl boyunca güneşin battığı bütün noktaları ifade eder. Aynı şekilde Kâbe'nin güneyinde namaz kılan bir kimse kuzeye, Kâbe'nin kuzeyinde namaz kılan bir kimse de güneye

⁵² Âlim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarhaniyye*, 3: 425.

⁵³ Nitekim İbn Âbidin, Semerkand için iki mağribin arasının tamamının cevaz için, tahmînî isâbet-i ayn için verilen oranın ise "istihbâb" için olduğunu belirtmektedir. (İbn Âbidîn, "Minhatü'l-hâlik", 1: 497)

⁵⁴ Tirmizî, "Mevâkîf", 139; Nesâî, "Sıyâm", 43; İbn Mâce, "İkâmet", 56; Muvatta', "Kible", 8.

⁵⁵ İbn Ebû Zeyd, *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât*, 1: 198. Ayrıca bk. Karâfi, *ez-Zehîra*, 2: 131; Venşerîsî, *el-Mi'yârü'l-mu'rib*, 1: 120.

⁵⁶ İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 39; İbn Ebû Zeyd, *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât*, 1: 198.

⁵⁷ Bk. Merdâvî, "el-İnşâf", 3: 332.

yönelmeli; ancak meşârik (güneşin doğuş noktaları) ve meğâribe (güneşin batış noktaları) asla taşmamalıdır. Kâbe'nin doğusundaki kimselerin meğâribi, batısındaki kimselerin meşâriki aşması ya da kuzeyindeki ve güneyindeki kimselerin meşârik ve meğaribden herhangi bir noktaya yönelmesi "ağır sapma" olarak değerlendirilmekte ve namazı fâsid hale getirmektedir.⁵⁸

İsâbet-i cihetin cevazını savunanların "hafif sapma-ağır sapma" ayrımını yaparken kible âyetinin zâhirini dikkate aldıkları anlaşılmaktadır. Zira âyette Mescid-i Haram'a çevrilmesi istenen uzuv "vech" yani yüzdür. Fakihler, mahiyeti üzerinde kafa yordukları yüzün "yay gibi kavisli" olmasından hareket ederek isâbet-i cihetin cevazını temellendirmeye çalışırlar. Buna göre mümkün olduğunda gerekli olan isâbet-i ayndır, yani yüzün ortasından dik bir açıyla çıktığı düşünülen düz bir çizginin tam olarak Kâbe'nin kendisinden ya da hava sahasından geçmesidir; bu suretle istikbâl-i kible "tahkîken" gerçekleşmiş olur. Tabii ki Kâbe'den uzak ve onun görülemediği yerlerde bu kesin olarak bilinemeyeceğinden, Kâbe'nin konumunu "takriben" -yani yaklaşık olarak- belirlemekten başka bir çare kalmayacak, namaz kılan kimsenin Kâbe'nin sağına ya da soluna doğru bir miktar sapması söz konusu olabilecektir. Bu inhirafın tamamı olmasa da bir kısmı makul karşılanmakta, yüzün ortasından olmasa bile yan taraflarından (cebîn) ya da herhangi bir noktasından çıktığı farz edilen bir çizginin Kâbe'nin veya havasının üzerinden geçmesi "hafif sapma" olarak değerlendirilmekte ve bu tür sapmalar namazı fâsid kılmamaktadır; zira bu durumda da yüzün bir tarafı Kâbe'ye dönük olmaktadır. Yüzün hiçbir tarafının Kâbe'ye dönük olmadığı kesin olarak bilindiğinde ortaya çıkan "ağır sapma" namazı geçersiz kılmaktadır. Ancak Kâbe'den uzaklaştıkça yüzün yüzeyinden bir şeyin Kâbe'ye ya da havasına denk gelmesi açı itibarıyla daha da mümkün hale gelmekte ve ağır sapma ihtimali azalmaktadır.⁵⁹

⁵⁸ İbnü'l-Hümâm, *Fetħu'l-kadîr*, 1: 189; İbn Nüceym, *el-Baħrû'r-râ'ik*, 1: 497; İbn Âbidîn, "Minhatü'l-hâlik", 1: 497; a.mlf., *Reddü'l-muħtâr*, 2: 111.

⁵⁹ Bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 10: 193; İbnü'l-Hümâm, *Fetħu'l-kadîr*, 1: 189; İbn Nüceym, *el-Baħrû'r-râ'ik*, 1: 495-496; Âlim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarħaniyye*, 3: 427; Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefi ed-Dımaşki, "ed-Dürri'l-muħtâr", *Reddü'l-muħtâr 'ale'd-Dürri'l-muħtâr* (Riyad: Dâru Âlemü'l-kütüb, 1423/2003), 2: 109-110; İbn Kudâme, "eş-Şerħu'l-kebîr", 1: 332-333. İbn Âbidîn bazı Hanefîler'in de görüşlerine dayanarak isâbet-i ciheti ve dolayısıyla inhirâf-ı yesîri farklı yorumlar. Onun yorumunu en iyi şekilde şu örnekle açıklamak mümkündür: Namaz kıldıran bir imamın tam olarak Kâbe'nin kendisine yöneldiğini yani isâbet-i ayna muvaffak olduğunu düşünelim: Bu imamın arkasındaki saf sağa ve sola doğru ne kadar uzun olursa olsun, Kâbe'nin üzerinden geçen çizgiyi dik açıyla yani düz bir şekilde kestiği için isâbet-i cihet gerçekleşmiş olur ve Kâbe'ye dik açıyla bakan bu çizgi üzerinde kılınan namazları sahih olur. (Bk. İbn Âbidîn, *Reddü'l-muħtâr*, 2: 108, 109, 111)

Şâfîiler ise istikbâl-i kiblede inhirafa yüzün şekli üzerinden cevaz vermemek adına âyette geçen “vech” kelimesinin zâhir anlamını terk ederek bu kelimeyle aslında neyin kastedilmiş olabileceğine dair fikir beyan ederler. Şâfîiler’e göre istikbâl-i kiblede esas olan yüz değil göğüstür; yani yüz gibi kavisli olmayan göğüs kiblede saptığında yüzün herhangi bir parçasının Kâbe’ye dönük olması ile istikbâl gerçekleşmiş olmaz. Göğüsle murad edilen de bedeninin tamamı olup bedeninin eninden herhangi bir cüz Kâbe hizasından çıkarsa namaz bâtil olur.⁶⁰ Hatta İbn Hacer el-Heytemî “Müsâmetenin sadr ile oluşu kıyam ve oturuştadır, rüku ve secde ise bedeninin büyük bir kısmıyla olur, yüzün ehemmiyeti yoktur” der.⁶¹ Bunun Kâbe’ye yakın yerlerde yakinen gerçekleşmesi gerekirken, uzakta zannî olarak gerçekleşmesi yeterli görülür.⁶²

İsâbet-i aynın farz olmadığını savunanların dayandığı delillerden birisi de Medine’de bulunan Hz. Peygamber’e ve müminlere kible âyetinde Kâbe’ye değil Mescid-i Haram’a yönelmelerinin emredilmiş olmasıdır. Dolayısıyla âyette gaip kimselerin Kâbe’nin kendisine yönelmelerinin vacip olmadığına da işaret vardır.⁶³ Mescid-i Haram ile murad edilenin Kâbe olduğunun kabul edilmesi durumunda bile Mescid-i Haram’ı zikrederek Kâbe’nin murad edilmesindeki nükte “gâip kimseler hakkında vâcibin cihet olduğunu göstermek”tir.⁶⁴

Gerek Hz. Peygamber gerekse sahâbiler Mescid-i Nebevî’nin Kâbe’nin enini aşan yerlerinde ferdî olarak ya da uzun saflarda cemaatle namaz kılmış, Hz. Peygamber’in bu sünneti Şâri-i Teâlâ tarafından aksi yönde bir emir verilmemek suretiyle de ikrar edilmiştir. Hz. Peygamber’in hata üzerine ikrar edilemeyeceği düşünüldüğünde ona vacip olanın da cihete yönelmek olduğu anlaşılır.⁶⁵ Bu uygulama Hz. Peygamber döneminden beri devam etmiş, aynı kibleye yönelen ama birbirinden uzakta olan kimselerin -örneğin Kâbe’nin enini aşan düz ve uzun bir saftaki herkesin- namazının da sahih olduğu üzerinde icmâ oluşmuştur. Zikredilen bu örnekte belki de cemaatin büyük bir kısmının Kâbe’yi ıskalması söz konusu olduğu halde kimse safların kavisli bir hale getirilmesi gerektiğini söylememiştir.⁶⁶

⁶⁰ Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 1: 220; İbn Hacer el-Heytemî, “Tuḥfetü’l-muhtâc”, 1: 485; Büceyrimî, *Tuḥfetü’l-ḥabîb*, 2: 118. Bazı Hanefî kaynaklardaki benzer görüşler için bk. İbn Nuceym, *el-Baḥrû’r-râ’ik*, 1: 497; İbn Âbidîn, “Minḥatü’l-ḥâlîk”, 1: 497.

⁶¹ İbn Hacer el-Heytemî, “Tuḥfetü’l-muhtâc”, 1: 483-484.

⁶² Kalyûbî, “Ḥâşiye”, 1: 132.

⁶³ Bâbertî, “el-İnâye”, 1: 188; İbn Nuceym, *el-Baḥrû’r-râ’ik*, 1: 493-494.

⁶⁴ İbn Nuceym, *el-Baḥrû’r-râ’ik*, 1: 493-494.

⁶⁵ İbn Kudâme, “eş-Şerḥu’l-kebîr”, 1: 331-332.

⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 1: 257; ayrıca bk. a.mlf., *el-Muğni*, 2: 100-102; a.mlf., “el-Mukni”, 3: 330; Mâverdî, *el-Ḥâvi’l-kebîr*, 2: 71. Ayrıca bk. Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 1: 130; Nevevî, *el-*

İsâbet-i aynı gerekli görmeyenlerin bu konudaki genişliğe işaret etmek için birtakım rivayetlere yer verdiği görülür. Bunlardan birisine göre Kâbe Mescid-i Haram'da bulunanların, Mescid-i Haram Mekke'de bulunanların, Mekke Harem bölgesinde bulunanların, Harem bölgesi ise dünyanın diğer yerlerinde olan kimselerin kiblesidir.⁶⁷ Bazı ariflerden rivayet edildiği söylenen “*Beşerin kiblesi Kâbe, sema ehlinin kiblesi el-Beytü'l-ma mûr; Kerûbîn'in kiblesi Kürsî; Hamele-i arşın kiblesi Arş'tır. Hepsinin matlubu ise Vechullah'tır*”⁶⁸ benzeri sözlere istikbâl-i kible bablarında yer verilmesinin sebebi de istikbâl-i kiblenin zait bir şart olması ve acziyet halinde sâkıt olmasıyla ilgilidir.

Bu rivayetler “Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır” (el-Bakara 2/115) âyetiyle uyum arz etmekte olup daha önce zikredilen bağlarıyla anlaşılması daha doğru olacaktır. Zira âyet, üzerine düşeni yaptığı halde kibleyi bulmaktan aciz kalan kimselerle ilgilidir. Nitekim fakihler işin bu yönü üzerinde durmuşlar; istikbâl-i kiblenin bir imtihan ve ibtila olduğunu, bu imtihanın sırrını gerçekleştirmek için de mükelleflerin kibleyi aramakla yükümlü olduklarını belirtmişlerdir. Kibleyi bilen bir kişinin sağa veya sola doğru bilerek sapması halinde namazının geçersiz olması da bu hususu destekler mahiyettedir. Allah'ın zatını herhangi bir yöne nispet etmek mümkün olmasa bile, meleklerin Hz. Adem'e secde etmekle imtihan olunmaları gibi kullar da namaz kılarken Kâbe'ye yönelmekle emredilerek imtihan edilmektedirler. Serahsî de “*Biz 'namaz kılan kimse, istediği yere döner' dersek imtihan sırrı ortadan kalkar. İbadetin anlamı ise kendisinde imtihan bulununca gerçekleşir. Biz kibleyi bulma ümidiyle araştırma yapmayı, imtihanın gerçekleşmesi için gerekli kıldık. Bunu yapan kişi gerçek kible yönünü bulamasa bile yükümlülüğü yerine getirmiş olur.*” diyerek her zaman aranması gereken ama bazen kulların acziyeti sebebiyle tespit edilememesi mümkün olan “bir kible”nin mevcudiyetini vurgular.⁶⁹

Kâbe'nin mahiyetine ilişkin tartışmalar da isâbet-i cihetin yeterli görülüşünün için cevaz boyutuyla ilgili olduğunu göstermektedirler. Fakihlerin, cihetin kible oluşu bir yana, “Hicr” ve “Şâzervân”ın Kâbe'nin aslından olup olmadığı, dolayısıyla bunlara yönelmek suretiyle namaz kılınıp

Mecmû', 3: 202. Karâfi, Kâbe'nin enini aşan uzun saflarda kılınan namazların sıhhatini Allah Teâlâ'nın gerçek değil “alelâde” bir istikbali vacip kılmasıyla yani örfi-hakikî müsâmete ayrımıyla ve birbirine karşı duran iki şey arasındaki mesafe açıldıkça müsâmetenin artmasıyla gerekçelendirir ki bu isabet-i aynı vacip olduğunu savunan Şâfiiler'in de dayandığı bir delildir.(Karâfi, *ez-Zehîra*, 2: 116-117)

⁶⁷ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 1: 189; Âlim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarhaniyye*, 3: 427.

⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 10: 193; Âlim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarhaniyye*, 3: 425.

⁶⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 10: 191, 193; Kâsânî, *Bedâ'i*, 1: 119; Haskefi, “ed-Dürri'l-muhtâr”, 2: 108; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2: 108.

kılnamayacağını tartışmaları bile bunu göstermektedir. Hicr'in ve Şâzervân'ın Kâbe'ye aidiyetinin zannî oluşunu dikkate alan bazı fakihler bunlara doğru namaz kılmayı caiz görmezken diğerleri aksi yönde görüş beyan etmişlerdir.⁷⁰ Sonuç itibarıyla Kâsânî de "mutlak cihet" olarak tabir ettiği -Kâbe'nin bulunduğu- anayönün kible oluşunu sual ve taharri gibi Kâbe'nin cihetine ulaştıracak bir delilin yokluğu şartına bağlamaktadır.⁷¹

C. Dikey Kible

"Dikey kible" ifadesi ile kastettiğimiz şey Kâbe'nin bulunduğu arsadan rakım olarak alçak ya da yüksek -yani Kâbe binasının tutturulmasının mümkün olmadığı- yerlerin kiblesi ya da bu arsanın üstündeki gökyüzüne veya altındaki yerin dibine doğru ne kadarlık bir bölümün kible sayılabileceğidir.

Örneğin Mekke'nin rakımının 277 metre olduğu düşünülürken Kızıldeniz sahilinde -yani 0 metrede- ya da rakımı 608 metrede olan Mescid-i Nebvî'de namaz kılan birisinin Kâbe binasına yönelmesi mümkün olmayacaktır. Aynı şeyi Kâbe'nin dibine yapılan bir binanın temel inşaatında -yani Kâbe'den daha alçakta- bulunan ya da yerden 10000 metre yükseklikte uçakla yolculuk yapan birisinin kıldırdığı namaz için de düşünebiliriz.

Rakımı 420 metre olan Ebu Kubey's dağında kılınan namazın geçerli olduğuna dair fikir birliği fıkıh kaynaklarında bu bağlamda en sık karşılaşılan örnektir. Evlerin temeli vs. gibi sebeplerle Mekke'de Kâbe'den daha alçağa kazılan "çukurlar"ın da fakihlerin bu mesele üzerinde durmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Daha önce de ifade edildiği üzere, bu anlamda "dikey kible" probleminin çözülebilmesi ya da farklı rakımlarda kılınan namazların neden sahih olduğunun açıklanabilmesi asıl olan kiblenin Kâbe değil de Kâbe'nin üzerinde bulunduğu arsa olduğunu kabul etmek suretiyle mümkün olacaktır.

Kâbe'nin yıkılması durumunda Kâbe'nin üzerinde bulunduğu arsaya doğru namaz kılınması gerektiği ve bu namazların sahih olduğu, Kâbe'nin başka bir yere taşınması durumunda taşındığı yere doğru onun duvarlarına yönelerek namaz kılmanın caiz olmadığı, Kâbe'nin boyunu aşan Ebu Kubey's dağında ya da Kâbe'nin zemininden daha alçak olan derin kuyularda kılınan namazların geçerli olduğu gibi hususlarda fakihlerin fikir birliği etmesi; asıl

⁷⁰ Merdâvî, "el-İnşâf", 3: 331-332; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2: 108. Hicr ve Şâzervân hakkında geniş bilgi için bk. Nebi Bozkurt, "Şâzervân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38: 390; Fuat Günel, "Hicr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17: 455-456; Sadettin Ünal, "Kâbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 14: 14-21.

⁷¹ Kâsânî, *Bedâ'i*, 1: 119.

kıblenin arsa olduğunu ve Kâbe'nin binasının veya duvarlarının istikbâl-i kible bakımından tek başına bir itibar ve hürmete sahip olmadığını göstermektedir.⁷²

Sonuç itibariyle iki boyutlu olan kıblenin aşağıya ve yukarıya doğru - sınırları belli- dikey sınırlara sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Zira bir önceki paragrafta zikrettiğimiz hususlara ilaveten fakihler bu konuda farklı ifadeler kullanmak suretiyle kıblenin dikey sınırlara sahip olmadığını açıkça ifade ederler. Kimileri burada "hava" ifadesini kullanmakla yetinerek Kâbe'nin üzerinde bulunduğu arsaya tâbi hava sahasının da kible olduğunu ifade eder.⁷³ Kimileri ise kibleyi "Kâbe'nin mevzii ve 'anâni's-semâ'ya kadar havası"⁷⁴ olarak tanımlar ki "anânü's-semâ" ifadesi sözlüklerde "Göğün (çıplak gözle) bakanlara görünen kısmı" olarak açıklanmaktadır. Kimilerine göre ise Kâbe'nin bulunduğu arsanın altındaki ve üstündeki "yedinci kat yerden arşa kadar yedi kat gök" kibledir.⁷⁵

Konuyu kıblenin dikey boyutunun mahiyeti ile ilgili Hanbelî kaynaklarda geçen bazı ifadelerle kapatalım: Merdâvî'nin naklettiğine göre "er-Riâye" adlı eserde "Yüzünü göğe doğru kaldırır da kableden çıkarırsa bundan men edilir" diye geçmekte, Ebu'l-Hüseyn İbn Abdus da "el-Mühezzeb"de "İstikbâl-i kiblede farz olanın ayn mı yoksa cihet mi olduğu ihtilafının faidesi şudur: Eğer ayn dersek, namaz kılan kimse yüzünü kıblenin sınırları dışına çıkaracak kadar göğe kaldırdığında namazı fasit olur" der.⁷⁶ İbn Müflih de aynı nakillerde bulunur ve "Bu namaz kılanın ayna değil de cihete yöneldiği bir surette görünür, halbuki burada Kâbe'nin aynını aşarak cihete taşan namaz kılan kimsenin kendisi değil sadece yüzüdür" der.⁷⁷

D. Küre Dünya ve Kâbe

Dünyanın kutuplardan basık ve ekvatorndan hafifçe şişkin kendine özgü küresel bir şekle sahip olduğu kabul edilmekte ve bu şekle "geoid" denilmektedir. Dünya kabataslak olarak küre şeklindeki bir topa

⁷² Kâsânî, *Bedâ'î*, 1: 120-121; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1: 47; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 1: 495, 497; Âlim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarhaniyye*, 3: 425-426; Haskefî, "ed-Dürrü'l-muhtâr", 2: 114; *el-Fetâva'l-Hindiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1421/2000), 1: 70; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2: 102; Buhûtî, *Dekâ'ik*, 1: 345; a.mlf., *er-Ravzü'l-mürbi' şerhu Zâdü'l-müstekni'*, thk. Abdulkuddüs Muhammed Nezir (Dâru'l-Müeyyid; Müessesetü'r-Risâle), 82; Âbî, *Cevâhiru'l-iklîl*, 1: 44; İbn Hacer el-Heytemî, "Tuḥfetü'l-muhtâc", 1: 484; Büceyrimî, *Tuḥfetü'l-ḥabîb*, 2: 118.

⁷³ Kâsânî, *Bedâ'î*, 1: 121; Buhûtî, *Dekâ'ik*, 1: 345

⁷⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1: 47; Âlim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarhaniyye*, 3: 425.

⁷⁵ Bk. Âlim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarhaniyye*, 3: 425-426; Haskefî, "ed-Dürrü'l-muhtâr", 2: 114; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1: 70; İbn Hacer el-Heytemî, "Tuḥfetü'l-muhtâc", 1: 484; Büceyrimî, *Tuḥfetü'l-ḥabîb*, 2: 118.

⁷⁶ Merdâvî, "el-İnşâf", 3: 333.

⁷⁷ İbn Müflih, *el-Mübdî*, 1: 357.

benzetilebilir. Kürenin özelliği yüzeysel olarak sürekli sabit bir eğime sahip olmasıdır. Dünyanın geoid şeklinde olduğu kabul edildiğinde, bunun anlamı, bu eğimin kutuplarda nisbeten azalması; ancak ekvatorunda, kutuplardaki basınlığın ortaya çıkardığı şişkinlik oranında daha fazla bir eğimin mevcut olmasıdır.

Dünyanın eğimi “eğim matematiği” ile hesaplanmaktadır. Bu eğimi hesaplamak için gerekli olan matematik bilgisine herkesin sahip olması tabii ki mümkün değildir; ancak herhangi bir arama motoruna “earth curvature calculator” ya da “distance to the horizon” yazıldığında, küresel eğim matematiğinin formüllerini açıklayan ve gerekli veriler girildiği takdirde yeryüzünün eğimini sizin için hesaplayan pek çok site ile karşılaşmak mümkündür.⁷⁸ Bu şekilde, kendisine doğru yönelen bir nesnenin görülebileceği en uzak mesafeler de tespit edilebilmektedir.

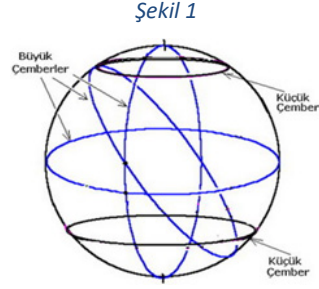
Örneğin yüksekliği 13 metre olan Kâbe, ortalama insan boyu 2 metre olarak hesaplandığında bile yaklaşık 18 km sonra ufuk çizgisinin altına düşmekte ve gözden kaybolmaktadır. Kâbe’den çok değil sadece 18 km uzaklaşıldığında bile “isâbet-i ayn” imkânsız hale gelmekte, boyu 2 metre olan bir insanın bedeninden hiçbir şeyin Kâbe binası ile müsâmetesi -yani Kâbe’ye yönelmek- mümkün olmamaktadır.

Kâbe’nin arsasının üstündeki hava sahasının da -bir kısım fakihlerin ifade ettiği üzere- arşa kadar kible olduğu kabul edildiğinde bile, dünyanın sadece Kâbe’nin bulunduğu yarısında istikbâl-i kible imkânı varlığını devam ettirir. “The Correct Qibla” adlı makalenin müellifi S. Kamal Abdali’nin bu bağlamda yaptığı benzetme oldukça açıklayıcıdır:

“Mekke’de inşa edilen sonsuz yükseklikteki bir kule bile sadece dünyanın bir yarısından görülebilirdi. Bunu anlayabilmek için ilk önce dünya üzerindeki herhangi bir yerden Kuzey Kutbunun yönünü belirleme problemini ele alalım: Kuzey kutbunda yapılan bir kule eğer bir yerden görülebilseydi, görüş hattı kuzey yönü olurdu. Kutup yıldızının, kuzey kutbu üzerindeki çok yüksek hayali bir kulenin tepesinde olduğunu düşünelim: Kutup yıldızının görüldüğü yön kuzey kutbu yönü olurdu. Ancak yeryüzünün eğriliği sebebiyle, biz kuzey

⁷⁸ Bk. Cactus 2000, “Distance of the Horizon”, erişim 19 Mayıs 2018, <https://www.cactus2000.de/uk/unit/masshor.shtml>; Earth Curvature, “Earth Curvature Calculator”, erişim 19 Mayıs 2018, <http://earthcurvature.com/>; Metabunk, “Earth’s Curve Horizon, Bulge, Drop, and Hidden Calculator”, erişim 19 Mayıs 2018, <https://www.metabunk.org/curve/>; Omni Calculator, “Earth Curve Calculator”, erişim 19 Mayıs 2018, <https://www.omnicalculator.com/physics/earth-curvature>; Math Central, “Curvature of the Earth”, erişim: 19 Mayıs 2018, <http://mathcentral.uregina.ca/qq/database/qq.09.97/dyck2.html>; Math Central, “Hidden by the curvature of the Earth”, erişim: 19 Mayıs 2018; <http://mathcentral.uregina.ca/qq/database/qq.09.02/shirley3.html>.

kutbundan uzaklaştıkça kutup yıldızı da giderek daha alçakta ve en sonunda ekvatorda ufuk seviyesinde görülür; güney yarımkürede ise tamamen gözlerden kaybolur. Aynı şekilde Mekke'de inşa edilen bir kule ne kadar yüksek olursa olsun sadece dünyanın bir yarısından görülebilecek, yeryüzünün eğimi sebebiyle dünyanın diğer yarısında görülemeyecektir. Bu örnekte ekvatora karşılık gelen, Mekke ve onun antipodunun⁷⁹ tam ortasında bulunan büyük çemberdir. Mekke'den 90° uzak olan bütün noktaları birleştiren bu daire yeryüzünü iki yarımküreye böler; Mekke'deki sonsuz yükseklikte bir kule bile sadece Mekke'nin bulunduğu yarımküreden görülebilir.”⁸⁰

Abdali, küre bir dünyada kibleyi tespit etmek için kullanılabilir en iyi metodun “büyük çember” metodu olduğunu belirterek Müslüman gökbilimcilerin bu metodu son on iki yüzyıldır kullanmakta olduklarını ifade eder; zira yeryüzü üzerinde “düz yol” diye bir şey mevcut olmayıp büyük çember, bir kürenin üzerinde bulunması mümkün olan düz çizgiye en yakın şeydir.⁸¹ (Bk. Şekil 1)

Bir küre üzerinde bulunan ve birbirinin antipodu olmayan iki ayrı noktadan yalnızca bir büyük daire geçer. Bir küre üzerinde iki nokta arasındaki en kısa yol aralarındaki büyük çember üzerinde bulunur. Bir büyük çember üzerinde bulunan iki farklı nokta bu büyük çemberi iki yaya böler. Bu iki nokta birbirinin antipodu olmadıkça, çemberin bu iki nokta ile bölünmesiyle oluşan yaylar farklı uzunluklara sahip olurlar. Daha kısa olan yay, küre üzerinde iki nokta arasındaki en kısa mesafedir.⁸² (Bk. Şekil 1 ve Şekil 2)

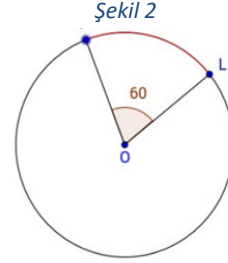
⁷⁹ Bir küre üzerindeki iki nokta, bir çapın iki ucunda iseler birbirinin “antipod”u olarak isimlendirilirler. [S. Kamal Abdali, “The Correct Qibla”, *National Science Foundation, Washington, DC* (1997): 7] Örneğin, kuzey ve güney kutup noktaları birbirinin antipodudur.

⁸⁰ Abdali, “The Correct Qibla”, 15-16.

⁸¹ Bir düzlem bir küreyi keserse, küre üzerindeki ara kesit eğrisi her zaman bir daire şeklinde olur. Küreyi kesen düzlem aynı zamanda kürenin merkezinden de geçerse küre iki eşit parçaya (yarımküreye) bölünmüş olur ve ara kesit daire “büyük daire” olarak isimlendirilir. Bir büyük daire, küre ile aynı merkeze ve yarıçapa sahiptir ve küresel bir yüzey üzerine çizilebilecek en büyük dairedir. Bir küre ile o kürenin merkezinden geçmeyen bir düzlemin arakesiti ise “küçük çember” olarak isimlendirilir. (Abdali, “The Correct Qibla”, 1, 4, 6, 7)

⁸² Abdali, “The Correct Qibla”, 11.

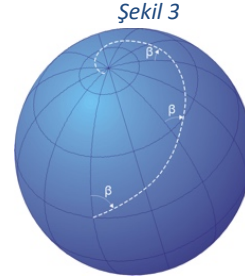
Abdali'nin de savunduğu büyük çember metodu, yerkürenin herhangi bir noktasından Kâbe'ye olan en kısa mesafeyi gösterebilmesi açısından kullanışlı görünmektedir. Örneğin yandaki şekilde (Şekil 2) yerkürenin merkezinden geçerek yerküreyi iki eşit parçaya bölen büyük çember üzerindeki Y ve L noktaları arasındaki en kısa mesafe 60 derecelik bir açıya sahip olan küçük yaydır. Batıda bulunan Y noktasının Kâbe, Doğuda bulunan Y noktasının ise namaz kılacak kişi olduğu varsayıldığında; L, 60 derecelik bir açıya sahip olan ve iki nokta arasındaki en kısa mesafeyi oluşturan küçük yayı dikkate alarak batıya yönelmeli; kendisini daha uzak bir mesafeden Kâbe'ye ulaştıracak 300 derecelik büyük yayı dikkate alarak doğuya yönelmemelidir.⁸³

Abdali "Bir yer üzerine dikey olarak yerleştirilmiş bir nesne başka bir yerden görülebiliyorsa, iki yer arasında bulunan büyük çember yönünde görülür"⁸⁴ der. Dolayısıyla bir küre üzerinde iki nokta arasındaki en kısa mesafeyi belirlemesi ve kullanıldığı takdirde yerküre üzerinde nerede bulunulursa bulunulsun bu en kısa mesafe üzerinden sadece bir yönü kible olarak kabul etmek suretiyle "kible birliğini sağlaması", büyük çember metodunun müspet yönlerini teşkil etmektedir.

Büyük çember metodunun menfi yönlerine değinmeden önce, yön bulmak için kullanılan ve dünyanın küre şeklinde oluşunu esas alan diğer bir metod olan -ancak Abdali tarafından eleştirilen- "kerte hattı rotası"na değinmek faydalı olacaktır:

Dünya yüzeyi boyunca herhangi iki mevkiyi birleştiren ve bütün boylam dairelerini (meridyenleri) aynı açı ile kesen varsayımsal doğru parçasına "kerte hattı" denir. (Bk. Şekil 3) Bir kerte hattı, boylam daireleriyle yaptığı açı 90° ise enlem dairesi, boylam daireleriyle yaptığı açı 0° ise meridyen dairesi teşkil etmiş olur. Meridyenleri herhangi bir açıyla kesen kerte hattı, Ekvator civarında büyük bir daire,

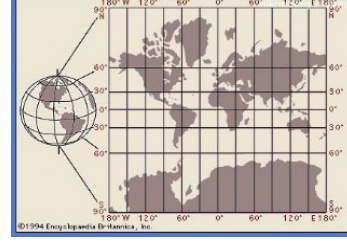
⁸³ Örneğin daha kolay anlaşılması için herkesin bildiği büyük çember olan Ekvator'u esas alalım ve hem Kâbe'nin hem de Kâbe ile aynı enlemde bulunan Myanmar'ın Ekvator çizgisi üzerinde bulunduğunu varsayalım. Dünyanın küre şeklinde oluşu esas alındığında, namaz kılmak isteyen Myanmarlı bir Müslüman, Batı'ya yöneldiğinde de Doğu'ya yöneldiğinde de Kâbe'ye yönelmiş sayılır; ancak, Batı yönünden Kâbe'ye olan mesafe, Doğu yönünden Kâbe'ye olan mesafeden daha kısa olduğu için Abdali'ye göre Myanmarlı müslümanlar Batı'ya yönelmelidir.

⁸⁴ Abdali, "The Correct Qibla", 12.

kutuplara yaklaştıkça ise meyli artan bir spiral doğru olur ve buna “Kerte Hattı Eğrisi” denir. Rota da bir kerte hattıdır.⁸⁵

Kerte hattı rotası grafiksel olarak Merkator haritası⁸⁶ üzerinden belirlenir. Kerte hattını belirlemek için denizcilikte kullanılan Merkator haritası aynı zamanda görsel olarak da en meşhur ve yaygın harita olup kible yönünün tespitinde de kullanılabilir. Bu harita, Kerte çizgilerinin düz çizgilere dönüştürüldüğü tek projeksiyondur. Bu harita üzerinde paralel ve meridyenler yatay ve dikey çizgiler olarak resmedilir. Dolayısıyla iki nokta arasındaki kerte hattı rotasını bulmak için harita üzerindeki iki nokta işaretlenir ve düz bir çizgiyle birleştirilebilir.⁸⁷ (Bk. Şekil 4)

Şekil 4

Bu noktada elimizde mevcut dünya haritalarının, yerkürenin düzlemsel bir yüzeye aktarılması ile oluştuğunu hatırlamak gerekir. Küre yüzeyindeki bütün ayrıntıların bir düzlem üzerine geometrik bağıntılarda hiçbir bozulma olmadan geçirilebilmesi mümkün değildir. Bu bozulmalar kullanılan projeksiyon sistemine bağlı olarak bazen uzunlukta, bazen açıda, bazen de alanda ortaya çıkar.⁸⁸ Merkator haritalarında sadece ekvatora yakın bölgelerde doğru sonuçlar alınabilmekte, kutuplara gittikçe şekiller bozulmaktadır. Örneğin 7.700.000 mil karelik bir sahaya sahip Güney Amerika ile 800.000 mil karelik Grönland adası aynı büyüklükte görünmektedir.⁸⁹ Dolayısıyla, benzersiz ve en önemli özelliği kerte hatlarının düz çizgilerle gösterilmesi olan Merkator haritası, mesafe büyüdükçe ve

⁸⁵ *Denizcilik Balıkçı Gemisinde Kıyı Seyri* (Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2017), 4; Özge Bozal, *Navigasyona Hazırlık ve Geleneksel Navigasyon Yöntemleri* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Denizcilik ve Yelken Kulübü, 2016), 9; Wikiderya, “Kerte hattı/İmece Deniz Ansiklopedisi”, erişim: 19 Mayıs 2018, <https://wikiderya.org/wiki/kerte-hatt%C4%B1>.

⁸⁶ “Geometrik açıdan, merkatorun izdüşüm sistemi; tüm meridyen ve paralellerin dünyanın merkezinden, dünyaya ekvator da değen bir silindir üzerine, izdüşümlerinin alınması ve daha sonra bu silindirin açılarak düz haritanın meydana getirilmesi olarak tanımlanabilir.” Tekne Dergisi, “Denizcilikte Merkator İzdüşümü”, erişim: 19 Mayıs 2018, <http://www.teknedergisi.com/denizcilikte-merkator-izdusumu/>.

⁸⁷ Abdali, “The Correct Qibla”, 13-14; ayrıca bk. *Denizcilik Temel Seyir* (Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2016), 6, 14.

⁸⁸ Türkiye Bilimler Akademisi Ulusal Açık Ders Malzemeleri, “Harita Projeksiyonları”, erişim: 19 Mayıs 2018, http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/693/mod_resource/content/1/Unite4_harita_projeksiyonlari_guncel.pdf.

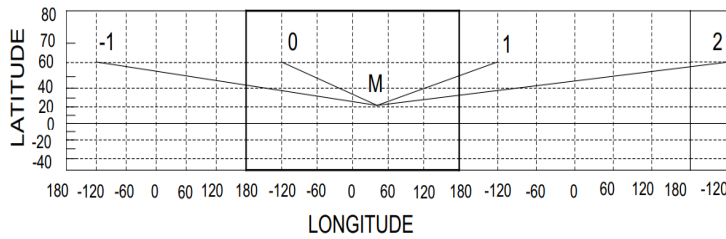
⁸⁹ Vikimiy, “Merkator Projeksiyonu Hakkında Bilgiler”, erişim: 19 Mayıs 2018, <http://vikimiy.com/l-tr/Merkat%C3%B6r-projeksiyonu>.

kutuplara doğru gidildikçe gerek kıbleyi gerekse diğer yönleri bulma noktasındaki kullanışlılığını yitirmekte ve yanlış sonuçlar verebilmektedir.⁹⁰

Abdali de kerte hattı metodu ile yön tespitindeki asıl sıkıntının küre şeklinde olduğu kabul edilen dünyanın “düzleştirilmesinden” kaynaklandığını vurgular. Buna göre, sadece düz bir dünya üzerinde kuzey-güney çizgileri paralel olur ve bu çizgileri aynı açı ile kesen bir çizgi de düz bir çizgi olurdu. Yuvarlak bir dünya üzerinde kuzey-güney çizgileri ise paralel olmayan ve aslında kutuplarda birleşen meridyenlerdir. Dolayısıyla meridyenleri aynı açı ile kesen bir çizgi düz olamayacağı için kerte hattı boyunca hareket eden bir nesne de düz bir rotada hareket etmiş olmaz. Gerçekte, kerte hattında hareket eden böyle bir nesne meridyenlerle açısını korumak için zor fark edilen bir oranda düz rotadan sapmayı daima sürdürmek zorunda kalacaktır. Abdali, yönlendirilmeden kendi momentumuyla hareket eden bir nesnenin yeryüzü üzerinde bir büyük çember yörüngesinde hareket edeceğini ve dolayısıyla meridyenlerle olan açısının değişeceğini belirterek tercihini büyük daire yörüngesinden yana kullanmaya devam eder.⁹¹ Sonuç itibariyle bir Merkator haritası üzerine çizilen düz bir çizginin herhangi bir kerte hattını hatasız olarak göstermesi de, bu çizgi üzerinden kible yönünün hatasız olarak tespit edilebilmesi de mümkün olmayacaktır.

Kerte hattı ile – ve dolayısıyla Merkator haritası üzerinden- kible tespit etmenin ortaya çıkaracağı en büyük sıkıntılardan birisi de “sonsuz sayıda” kıbleyi mümkün kılması ve “kıble birliği”ni ortadan kaldırabilme potansiyelidir. Zira küre şeklinde olması hasebiyle dünya üzerindeki herhangi bir yerden diğerine gidebilmek için sonsuz sayıda kerte hattı çizmek mümkündür. Abdali, Merkator projeksiyon haritasının yön tespit etmede neden çok verimli olmadığını göstermek için aşağıdaki şekil (Şekil 5) üzerinden açıklamalar yapar:

Şekil 5

⁹⁰ Abdali, “The Correct Qibla”, 21.

⁹¹ Abdali, “The Correct Qibla”, 12-13.

“Şekilde koyu çizgilerle kapatılmış parça geleneksel bir Mercator projeksiyon haritasını göstermektedir. Karışıklığı azaltmak için ülkeler gösterilmemiş sadece paralel-meridyen ağı gösterilmiştir. M noktası Mekke’yi (21° 25’ N, 39° 49’ E) temsil eder. O noktası ise British Columbia’nın kuzeydoğusundaki Cameron Hills’i göstermektedir.”⁹²

Kerte hatları benzersiz olmadığından verilen iki nokta arasında genellikle pek çok farklı yol bulunabilir. Dolayısıyla genellikle verilen iki nokta arasındaki en kısa sabit rota dikkate alınır. Eğer iki nokta aynı paralelde ise, bu iki nokta arasında biri 90° diğeri 270 derece olan doğu ve batı yönünde tamı tamına iki kerte hattı bulunur. Farklı enlemleri olan iki nokta arasında ise sonsuz sayıda kerte hattı bulunur. Dünyanın yuvarlak olması sebebiyle 360° boylam genişliğine sahip sayısız Merkator haritası uç uca birbirine eklenmek suretiyle bir harita yapılabilir. Birbirinin kopyası olan bu haritaların herhangi birisi üzerinde herhangi bir yer bir nokta ile belirtilebilir. Yukarıdaki şekilde standart harita kalın çizgilerle kapatılmış, uzatılmış harita ise ince çizgilerle çevrelenmiştir. Şekilde Cameron Hills -1, 0, 1 ve 2 noktalarıyla gösterilmektedir. Mekke’ye karşılık gelen kerte çizgileri dört farklı yöne sahiptir. Bir seyyah bu rotalardan herhangi birini ya da haritanın daha da uzatılmasıyla elde edilecek sonsuz sayıda başka rotayı takip etmek suretiyle Mekke’ye ulaşabilir. En kısa kerte en dik yani en büyük seyisal değerlere sahip olan çizgidir ki bu yukarıdaki şekilde 0 ile gösterilen 108°11’ W of N’dir.”⁹³

Görüldüğü üzere, küre dünya modelinin kible konusunda ortaya çıkardığı birtakım problemler bulunmaktadır:

a. Bunlardan ilki, Kâbe’ye birden fazla rota üzerinden yönelmenin mümkün olmasıdır:

Merkator haritası ve/veya kerte hattı esas alındığında; enlemi ve boylamı Mekke’den farklı olan bir noktadan Mekke’ye yönelmek, iki nokta arasında çizilebilecek sınırsız sayıda kerte hattı sebebiyle sınırsız sayıda rotayla mümkün olabilecektir. Bu rotaların asgari olarak ikiye indirilebileceği iki durum vardır: Mekke ile aynı enlemde bulunan yerler için Kâbe’ye yönelmek doğu-batı veya batı-doğu şeklinde iki farklı yönde mümkün olmakta, Mekke ile aynı boylamda yer alan yerler için de kuzey-güney veya güney-kuzey şeklinde yine iki farklı yönde Kâbe’ye yönelmek mümkün olmaktadır.

⁹² Abdali, “The Correct Qibla”, 14.

⁹³ Abdali, “The Correct Qibla”, 14

“Büyük daire” veya “büyük çember” metoduna gelince, Abdali'nin doğru olduğunu savunduğu bu metotta da kibleye/Kâbe'ye yönelmek -büyük yay ve küçük yay tarafından olmak üzere- asgari olarak iki yönde mümkün olabilmekte; ancak, aralarında rota belirlenecek iki noktanın birbirinin antipodu olması durumunda da sonsuz sayıda rota ile bu iki noktanın birinden diğerine yönelmek mümkün olabilmektedir. Örneğin; kuzey kutup noktasında bulunan bir kimse, nereye dönerse dönsün, güney kutbuna yönelmiş olmaktadır. Abdali, gerek kerte hattı ve Merkator haritası kullanıldığında gerekse büyük çember metodu kullanıldığında “en kısa rota”nın esas alınması gerektiğini belirterek kibleyi teke indirmeye çalışsa da en kısa rota formülü bir yer ile onun antipodu söz konusu olduğunda işlevsiz kalmaktadır. Yerküre üzerinde Kâbe'ye her yönden aynı uzaklıkta bulunan nokta -yani Kâbe'nin antipodu- Büyük Okyanus'ta Fransız Polinezyası'ndaki Tematangi adasının yaklaşık 25 km kuzeydoğusundadır (21° 25' 21.1" S, 140° 10' 25.7" W).⁹⁴ Bu noktada -ya da kabataslak olarak Tematangi adasında- namaz kılacak Müslümanlar sırt sırta vererek veya yüzleri dışarıya doğru olacak şekilde ters bir halka oluşturarak namaz kıldıklarında -küre dünya modeline göre- aynı anda Kâbe'ye yönelmiş sayılabilmektedirler.

Küre dünya modelinde kible tespiti konusunda işe yarar gibi görünen büyük çember metodunun sadece “Kâbe'nin bulunduğu yarımkürede” işe yaradığını ve Kâbe'nin bulunmadığı diğer yarımkürede bu metodun çözemediği birtakım problemlerin söz konusu olduğunu ifade etmek isteriz; ki bundan sonra rahat anlaşılması için Kâbe'nin merkezinde bulunduğu yarımküreye “Kâbe yarımküresi”, Kâbe'nin antipodunun merkezde olduğu diğer yarımküreye ise “Tematangi yarımküresi” demeyi uygun görüyoruz. Daha önce bazı fakihlerin “yedi kat yerden arşa kadar yedi kat göğü” kible olarak kabul ettiklerini zikretmiş ve Abdali'nin Kâbe'nin üzerine bina edilmiş sonsuz yükseklikteki hayali bir kulenin en son Kâbe yarımküresi ile Tematangi yarımküresinin ortasında bulunduğunu varsaydığımız büyük daire üzerinden görülebileceği, Tematangi yarımküresinden görülmesinin ise imkânsız olduğuna dair söylediklerini de alıntılamıştık. Dolayısıyla Kâbe'nin hava sahasının arşa kadar kible olduğunu kabul etsek bile, Tematangi yarımküresinin hiçbir yerinden kibleye yönelmemiz mümkün olmayacaktır. İşte bu noktada Abdali, “İbn Heysem'in Mekke'den geçen çapı”ndan bahseder.⁹⁵ Makalenin boyutlarını aşacağı için detaylı bir şekilde üzerinde duramayacağımız bu tema, kısaca, Kâbe'nin üzerinde olduğu varsayılan kulenin “iki yönde de” sonsuz olması faraziyesine dayanır. Yani,

⁹⁴ Bk. Antipodes Map, “Tunnel to the other side of the World”, erişim: 19 Mayıs 2018, <https://www.antipodesmap.com/>.

⁹⁵ Bk. Abdali, “The Correct Qibla”, 16.

fakihlerin yedinci kat gökten yedi kat yere “kadar” tasavvur ettiği kible, küre dünya modelinde yer kürenin Kâbe'nin bulunduğu noktasından girip yerin merkezinden geçerek Tematangi adasından çıkan ve her iki yöne doğru sonu olmayan bir şişe ya da kuleye benzetilmektedir. Bu faraziye, Tematangi yarımküresi Müslümanlarının Kâbe'ye olmasa bile Kâbe'nin zıt yönünde bulunan kibleye yönelmelerini mümkün hale getirmektedir. Tematangi yarımküresi için “kible üretme” işlevini üstlendiğini ve büyük bir zorlama olduğunu düşündüğümüz bu faraziyeye göre hareket edip bu yarımküredeki Müslümanların kiblesinin Tematangi adası olduğunu teslim etsek bile, bu sefer de Kâbe ve Tematangi yarımkürelerinin tam ortasından geçen büyük daire üzerinde bulunan ve sırt sırta veren iki Müslümanın zıt yönlere doğru namaz kılabilceğini söylemek zorunda kalmak suretiyle kible birliğine hâlel getirmiş oluruz. “Kible birliği” ile kastımız Kâbe'ye karşı aynı konumda bulunan kişilerin aynı yöne doğru yönelmesinin gerekli oluşudur.

Küre dünya modelinde ne yapılırsa yapılsın kible sayısının asgari olarak ikiye indirilebileceğini görmüş olduk. Abdali ve onun gibi küre dünya ile kible emrini birbiriyle uzlaştırmaya çalışan diğer Müslümanlar bunu teke indirmek için “en kısa rota” formülüne başvururlar; ancak, en kısa rota ekonomik getirilerinden dolayı ulaşımda işe yarasa da kibleye değişik yönleri itibara alarak birden fazla şekilde yönelme imkânını ortadan kaldırmaz. Yönünüzü kibleye döndüğünüz takdirde, Kâbe ile aranızda mesafenin kısalığı ya da uzunluğu sonucu etkilememekte; Medine'de, Şam'da, Adana'da, Ankara'da ya da İstanbul'da kıldığımız namazlar sahih olmaktadır. Sonuç itibariyle büyük daire yönünü dikkate alarak kiblenin belirlenmesi gerektiğini savunduğunuzda, neden küçük yayın -yani en kısa mesafe yönünün- dikkate alınmasının gerekli olduğunu ve büyük yay tarafından Kâbe'ye yönelmenin hangi sebeple caiz olamayacağını izah etmeniz gerekir ki görebildiğimiz kadarıyla bu konuda naklî herhangi bir delil de bulunmamaktadır.

b. Küre dünya modelinin kible konusunda ortaya çıkardığı ikinci problem, Kâbe'ye ya da kibleye gerçek anlamda yönelememe problemidir:

Dünyayı düz olarak ya da Kâbe yarımküresinden ibaret bir yarımküre olarak tasavvur ettiğinizde, bizzat Kâbe'nin kendisine ya da Kâbe'nin üzerindeki hava sahasını görsel kılan sonsuz yükseklikteki hayali kuleye yönelmeniz mümkündür; bu durumda, namaz kılan kimseden çıktığı farz edilen bir doğrunun Kâbe'ye, o da olmadı Kâbe'nin hava sahasına ulaşması muhakkaktır. Yani her halükârda Kâbe'yi ya da kibleyi karşınıza almış; fakihlerin gerekli gördüğü üzere yüzünüzü, göğsünüzü veya bedeninizi kibleye çevirmiş olursunuz.

Asıl problem, dünyayı küre şeklinde tasavvur ettiğinizde ortaya çıkmakta ve Tematangi yarımküresinde iseniz, Kâbe'yi ve -yedinci kat yerden

yedinci kat göğe kadar en geniş boyutlarıyla bile- kibleyi karşınıza almanız tamamen imkânsız hale gelmekte; artık yüzünüzün, göğsünüzün ya da bedeninizin tamamı uzay boşluğuna bakmakta ve Kâbe ayaklarınızın altında kalmaktadır. Bu çıkmazdan kurtulmanızın -bize göre makuliyeti ve medlülü olmayan- iki yolu vardır:

Birinci yol, namaz kılarken sizinle Kâbe veya kible arasındaki yönü tayin eden “doğrunun” -bir tünel gibi- yerkürenin içinden geçtiğini varsaymanızdır ki bugünlerde internette alay konusu olan koşu bandına uyarlanmış “3D Seccade” bu mantıksızlığın bir ürünüdür. Bununla birlikte, bir küre üzerindeki iki nokta arasında en kısa mesafenin bu noktalardan ve kürenin içinden geçen bir doğru ya da tünelle sağlanabileceğini de ifade etmek gerekir. Yani büyük daire metodunun kullanılması ve bu daire üzerinde bulunan iki nokta arasındaki daha kısa olan yay yönünün kible olması gerektiği üzerinde ısrar edildiği takdirde, Kâbe’ye en kısa yoldan -hem de el yüz ve bedenle- yönelmeyi mümkün kılan “3D Seccade garabeti”ne göreceli bir makuliyet ve meşruiyet vermiş olabilirsiniz.

İkinci yol, sizden bir ortodrom eğrisinin çıktığını ve Kâbe’ye/kibleye ulaştığını varsaymanızdır. Bu noktada, namaz kılan kimsenin uzay boşluğuna yönelmediğini ispat üzere genelde yanlış bir kıyas yapılmakta ve nasıl ki uçak yerkürenin etrafında uzay boşluğuna çıkmadan bir noktadan diğerine gidiyorsa, aynı şekilde namaz kılan kimsenin Kâbe’ye yönelmesinin mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Ancak gözden kaçırılan husus, hareket eden bir uçağın yolculuğunun uzayda son bulmamasının sebebinin uçağın maddi bir şey olarak yer çekimine yani fizik kanunlarına tabi olmasıdır. Halbuki namaz kılarken yerinde hareketsiz olarak duran kimseden çıktığı varsayılan doğrunun maddi olmadığı, dolayısıyla yerçekimine ve fizik kanunlarına tabi olmadığı gözden kaçırılmakta; namaz kılan kimse ile Kâbe arasında tasavvur edilen bu çizginin neden ve kimin vasıtasıyla “eğrilerek” yoluna devam ettiği izah edilememektedir.

Sonuç

Aslında problemin “dünyanın şekli” üzerinde düğümlendiği aşikârdır. Bilindiği üzere, tarih boyunca genel itibarıyla insanların bir kısmı dünyanın “düz” olduğuna, diğer bir kısmı ise “küre” şeklinde olduğuna inana gelmişlerdir. Dünyanın düz mü yoksa küre şeklinde mi olduğuna dair tartışmaların ve argümanların bu makaleye sığdırılması mümkün değildir. Dolayısıyla, biz makalemizi böyle bir tartışmaya girmeksizin ve bu görüşlerden herhangi birisini doğrulamadan ya da yanlışlamadan; kendi içinde tutarlı iki bakış açısına ve kendi içinde tutarsız bir bakış açısına değinmek suretiyle bitirmek istiyoruz:

Kendi içinde tutarlı birinci bakış açısı, kible âyetinin zahirî (?) anlamını ve dünyanın düz oluşunu esas alır. Nerede olursanız olun, yönelmeniz gereken “bir” kıblenin olduğunu; üstelik de bu kibleye yüzünüz, göğsünüz ve bedeninizle yönelmeniz gerektiğini düşünüyor ve savunuyorsanız; üzerinde yaşadığınız dünyanın “düz” olduğuna da inanmanız gerekir. Şu ana kadar kimse dünyanın bir yarımküre olduğunu savunmadığına göre, sadece düz bir dünyada “bir” kibleye yüzünüz ve bedeninizle yönelmeniz mümkün olabilecektir. “İstikbâl-i kible” başlığı altında yaptığımız nakillerden, fakihlerin görüşlerini bu esas üzerine bina ettikleri anlaşılmaktadır. Kanaatimizce fakihlerin kıblenin sınırlarını genişleten daha önce zikrettiğimiz görüşleri, dünyanın şekliyle ilgili herhangi bir şüpheyeye değil; meşakkatin teysiri celbetmesi ve teklifin vüs’ate göre olması prensiplerine dayanan arızı ruhsat hükümlerine dairdir ve bu görüşlerden küre bir dünya değil, olsa olsa ve en fazla “yarımküre” şeklinde bir dünya tasavvuru elde edilebilir.

Kendi içinde tutarlı ikinci bakış açısı, dünyanın küre şeklinde oluşunu ve “وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ، فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهَ اللَّهِ” (el-Bakara 2/115) âyetini “Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır” anlamıyla esas alır.⁹⁶ Dünyanın küre şeklinde olduğunu düşünüyorsanız, artık “Mescid-i Haram’a yüzünüzü” çevirmenizi emreden kible âyetiyle amel edebilmeniz -batınî birtakım yorumlar yapmadığınız sürece- mümkün olmayacaktır. Bu takdirde, Kâbe’den henüz 18 km uzaklaştığınızda Kâbe’nin kibleliğinin; Kâbe yarımküresini aşır Tematangi yarımküresinin sınırlarına ulaşır ulaşmaz da Müslümanların zihnindeki kible mefhumunun tamamının “tarihsel” olduğunu kabul etmek durumunda kalırsınız.

Kendi içinde tutarsız olan bakış açısına gelince; bu bakış açısı hem dünyanın küre şeklinde oluşunu hem de Kâbe merkezli bir kible anlayışını esas alır. Müslümanların pek çoğu belki de farkında olmaksızın hem küre bir dünyada yaşadıklarını hem de namaz kılarken Kâbe’nin ve/veya kıblenin -fiziksel olarak- karşısında olduklarını düşünürler. Halbuki, Kâbe’ye ve/veya kibleye -fiziksel olarak- yönelmeniz “mümkünse”, bunu yapmadan -ya da bu hususta gerekli gayreti göstererek içtihat etmeden- namaza durmanız caiz değildir; yani Kâbe’ye veya kibleye “niyet etmeniz” şarttır. Yok, eğer Kâbe’ye ve/veya kibleye -fiziksel olarak- yönelmeniz “mümkün değilse”, bunun için çaba göstermeniz, bunu tasavvur etmeniz, yani “niyet etmeniz” şart olmaktan çıkar. Bilakis Kâbe’ye ve/veya kibleye “niyet etmemek” daha doğrudur, zira yönelinen yönün, Kâbe’ye denk gelmemesi “ihtimali” bile

⁹⁶ Elmalılı Hamdi Yazır’ın âyeti “Maamafih, meşrik de Allah’ın mağrib de, nerede yönelseniz orada Allah’a durulacak cihet vardır” şeklinde meallendirdiğini daha önce de ifade etmiştik.

niyetin sıhhatine zarar vermekte iken⁹⁷ “mümkün olmayan bir şeye niyet edilmesi” evleviyetle caiz olmayacaktır.⁹⁸ Bu anlamda niyet “yapılan şey ile yapıldığı düşünülen şeyin aynı olması”dır.

Dünyanın şekli, İslam âlimlerinin üzerinde fikir birliğine varamadığı meselelerdendir ve mahiyetinden dolayı bu konuda herhangi bir “icmâ” sözü konusu değildir. Buna karşın, müslümanların namaz kılarken yönelmeleri mümkün ve gerekli olan bir kiblenin “varlığı” üzerinde âlimlerin fikir birliği ettiği açıkça görülmektedir. Bir kiblenin varlığını ve bu kibleye yönelmeyi imkânsız ve anlamsız kılan küre dünya fikri, bu açıdan çözülmesi gereken birçok problemi beraberinde getirmiştir. “İslam dininin ‘vâkıa’ ile çatışmayacağı ve vâkıa ile zâhiren çatışan nasların tevil edilmesi gerektiği” bir ilke olarak teorik hiçbir tartışma yapılmadan kabul edilse bile, “neyin vâkıa olduğu”na dair ciddi soru işaretleri, hiç olmazsa kible âyetini tevil etme hususunda temkinli ve ihtiyatlı olmayı gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- ABDALİ, S. Kamal. “The Correct Qibla”. *National Science Foundation, Washington, DC* (1997): 1-36.
- ABDULLAH B. AHMED B. HANBEL. *el-Mesâil*. Thk. Züheyr eş-Şâvîş. Beyrut: el-Mektebül-İslâmî, 1401/1981.
- ÂBÎ, Salih Abdüsseî el-Âbî el-Ezherî. *Cevâhiru'l-iklîl şerhu Muhtaşari's-Şeyh Halîl*. 2 cilt. Beyrut: el-Mektebetü's-Sekâfiyye, ts..
- ÂLİM B. ALÂ. *el-Fetâva't-Tatarhâniyye*. Thk. Seccad Hüseyin. 4 cilt. Hyderabad: Osmania Oriental Publications, 1404/1986.
- Antipodes Map. “Tunnel to the other side of the World”. Erişim: 19 Mayıs 2018. <https://www.antipodesmap.com/>.
- BÂBERTÎ, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmî el-Mısırî. “el-İnâye”. *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*. 10 cilt. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-emîriyye, 1315/1897.
- BOZAL, Özge. *Navigasyona Hazırlık ve Geleneksel Navigasyon Yöntemleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Denizcilik ve Yelken Kulübü, 2016.

⁹⁷ Kâsânî, *Bedâ'i*, 1: 118.

⁹⁸ Nitekim bazı fakihler isâbet-i aynın mı yoksa isâbet-i cihetin mi farz olduğunu tartışırken bu ihtilafın semeresinin “niyet” ile ilgili olduğunu ifade ederler. (Bk. Kâsânî, *Bedâ'i*, 1: 118; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 2: 82; Burhânüddîn el-Buhârî, *el-Muhît*, 1: 284; Âlim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarhâniyye*, 3: 427; Bâbertî, “el-İnâye”, 1: 188-189; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 1: 497)

- BOZKURT, Nebi. “Şâzervân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38: 390. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- BUHÛTÎ, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Dekâ'iku üli'n-nühâ li-Şerhi'l-Müntehâ*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 7 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2000.
- BUHÛTÎ, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *er-Ravzü'l-mürbi' şerhu Zâdü'l-müstekni'*. Thk. Abdulkuddüs Muhammed Nezir. Beyrut: Dâru'l-Müeyyid & Müessesetü'r-Risâle, ts..
- BUHÛTÎ, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*. Thk. Muhammed Emin ed-Dinnâvî. 5 cilt. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1417/1997.
- BURHÂNÜDDÎN eL-BUHÂRÎ, Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Mergînânî. *el-Muḥîṭ*. Thk. Abdülkerim Sami el-Cündî. 9 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1424/2004.
- BÛCEYRÎMÎ, Süleyman b. Muhammed b. Ömer. *Tuḥfetü'l-ḥabîb 'alâ şerhi'l-Ḥaṭîb*. 5 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1417/1996.
- Cactus 2000. “Distance of the Horizon”. Erişim 19 Mayıs 2018. <https://www.cactus2000.de/uk/unit/masshor.shtml>.
- Denizcilik Balıkçı Gemisinde Kıyı Seyri*. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2017.
- Denizcilik Temel Seyir*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2016.
- Earth Curvature. “Earth Curvature Calculator”. Erişim 19 Mayıs 2018. <http://earthcurvature.com/>.
- el-Fetâva'l-Hindîyye*. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1421/2000.
- GÜÇ, Ahmet. “Kible”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25: 364. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- GÛNEL, Fuat. “Hicr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17: 455-456. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- HASKEFÎ, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed ed-Dımaşkî. “ed-Dürri'l-muḥtâr”. *Reddü'l-muḥtâr 'ale'd-Dürri'l-muḥtâr*. 13 cilt. Riyad: Dâru Âlemü'l-kütüb, 1423/2003.
- İbn ABDÛLBER en-NEMERÎ, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Kâfî fi fıkhî ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1413/1992.
- İbn ÂBİDÎN, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. “Minḥatü'l-ḥâlik 'ale'l-Baḥri'r-râ'ik”. *el-Baḥrü'r-râ'ik*. Thk. Zekerîyya Umeyrât. 9 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1418/1997.

- İbn ÂBİDÎN, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 13 cilt. Riyad: Dâru Âlemü'l-kütüb, 1423/2003.
- İbn EBÛ ZEYD, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdirrahmân el-Kayrevânî en-Nefzî. *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât 'alâ mâ fi'l-Müdevvene ve ğayrihâ mine'l-ümmehât*. 15 cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1999.
- İbn HACER EL-HEYTEMÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sa'dî. "Tuĥfetü'l-muhtâc bi-şerĥi'l-Minhâc". *Havâşî Tuĥfetü'l-muhtâc bi-şerĥi'l-Minhâc*. Kahire: Matbaatü Mustafa Muhammed, ts..
- İbn KUDÂME, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Kâfî fi fıkhil-İmâmî'l-mübeccel Ahmed b. Ħanbel*. 6 cilt. Cîze: Hicr li't-tibâati ve'n-neşr, 1417/1997.
- İbn KUDÂME, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muĥnî*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî & Abdülfettah Muhammed el-Hulv. 15 cilt. Riyad: Dâru Âlemü'l-kütüb, 1417/1997.
- İbn KUDÂME, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. "el-Muĥnî". *el-Muĥnî; Şerĥu'l-kebîr, el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râciĥ mine'l-ĥilâf*. Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî & Abdülfettah Muhammed el-Hulv. 32 cilt. Cîze: Hicr li't-tibâa ve'n-neşr, 1414/1993.
- İbn KUDÂME, Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî. "eş-Şerĥu'l-kebîr". *el-Muĥnî; Şerĥu'l-kebîr, el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râciĥ mine'l-ĥilâf*. Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî & Abdülfettah Muhammed el-Hulv. 32 cilt. Cîze: Hicr li't-tibâa ve'n-neşr, 1414/1993.
- İbn MANZÛR, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. "Ķbl". *Lisânü'l-'Arab*. 11: 536-547. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, ts..
- İbn MÜFLİH, Ebû İshâk Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâh er-Râmîni ed-Dımaşkî. *el-Mübdî' fi şerĥi'l-Muĥnî*. Thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfiî. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1418/1997.
- İbn NÜCEYM, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî. *el-Baĥrür-râ'ik*. Thk. Zekerîyya Umeyrât. 9 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1418/1997.

- İbnü'l-HÜMÂM, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*. 10 cilt. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-emîriyye, 1315/1897.
- İbnü'n-NECCÂR el-FÜTÛHÎ, Ebû Bekr Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz. *Muntehe'l-irâdât fî cem'î'l-Muḫni' ma'a't-Tenkîh ve ziyâdât*, Thk. Abdülgani Abdülhâlik. 2 cilt. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, ts..
- İLÎŞ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Mısrî. *Minehu'l-celîl 'alâ Muḫṭasari's-Şeyḫ Ḥalîl*. 4 cilt. Kahire: Dâru Sâdır, 1294.
- KALYÛBÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme. "Ḥâşiyetü'l-Ḳalyûbî 'alâ Şerḫi'l-Maḫallî 'ale'l-Minhâc". *Ḥâşiyetân 'alâ şerḫi Celâlüddîn Muḫammed Aḫmed el-Maḫallî 'alâ Minhâci't-ṭâlibîn*. 4 cilt. Kahire: Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1375/1956.
- KARÂFÎ. Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısrî. *ez-Zehîra*. Thk. Said A'râb. 14 cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1414/1994.
- KÂSÂNÎ, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*. 7 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986.
- Math Central. "Curvature of the Earth". Erişim: 19 Mayıs 2018. <http://mathcentral.uregina.ca/qq/database/qq.09.97/dyck2.html>.
- Math Central. "Hidden by the curvature of the Earth". Erişim: 19 Mayıs 2018. <http://mathcentral.uregina.ca/qq/database/qq.09.02/shirley3.html>
- MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib. *el-Ḥâvi'l-kebîr*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud & Ali Muhammed Muavvaz. 18 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994.
- MERDÂVÎ, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân b. Ahmed. "el-İnşâf fî ma'rifeti'r-râciḫ mine'l-ḫilâf". *el-Muḫni', Şerḫu'l-kebîr, el-İnşâf fî ma'rifeti'r-râciḫ mine'l-ḫilâf*. Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki & Abdülfettah Muhammed el-Hulv. 32 cilt. Cîze: Hicr li't-tibâa ve'n-neşr, 1414/1993.
- MERGİNÂNÎ, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî. "el-Hidâye". *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*. 10 cilt. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-emîriyye, 1315/1897.
- Metabunk. "Earth's Curve Horizon, Bulge, Drop, and Hidden Calculator". Erişim 19 Mayıs 2018. <https://www.metabunk.org/curve/>.
- MEVSİLÎ, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İḫtiyâr li-ta'îli'l-Muḫtâr*. Thk. Mahmud Ebu Dakîka. 5 cilt. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1370/1951.

- NESEFÎ, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. "Kenzü'd-dekâ'ik". *el-Bahrü'r-râ'ik*. Thk. Zekeriyya Umeyrât. 9 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1418/1997.
- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. Thk. Muhammed Necîb el-Mutîî. 23 cilt. Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, ts..
- Omni Calculator. "Earth Curve Calculator". Erişim 19 Mayıs 2018. <https://www.omnicalculator.com/physics/earth-curvature>.
- ÖZEL, Ahmet. "Kible". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25: 367. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- RÛYÂNÎ, Ebü'l-Mehâsin Fahrüslâm Abdülvâhid b. İsmâil b. Ahmed et-Taberî. *Bahrü'l-mezheb fî fûrû'î mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î*. Thk. Ahmed İzzû İnâye ed-Dimaşkî. 14 cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1423/2002.
- SÂVÎ, Ahmed b. Muhammed el-Mâlikî el-Halvetî. "Bulğatü's-sâlik li-aqrabi'l-mesâlik". *eş-Şerhu's-şagîr 'alâ Akrebi'l-mesâlik*. Thk. Mustafa Kemal Vasfi. 4 cilt. Kahire: Dâru'l-Meârif, ts..
- SERAHSÎ, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 30 cilt. Beyrut : Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993.
- ŞÂFÎÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Üm*. Thk. Rifat Fevzi Abdülmuttalib. 11 cilt. Mensûra: Dârü'l-Vefâ, 1422/2001.
- ŞİRÂZÎ, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf. *el-Mühezzeb fî fîkhi'l-İmâm eş-Şâfi'î*. Thk. Zekeriyya Umeyrât. 3 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1416/1995.
- ŞİRBÎNÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî. "el-İknâ' fî halli elfâzi Ebî Şücâ". *Tuĥfetü'l-ĥabîb 'alâ şerhi'l-Ĥatîb*. 5 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1417/1996.
- ŞİRBÎNÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî. *Muġni'l-muĥtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. Thk. Muhammed Halil Aytânî. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1418/1997.
- ŞİRVÂNÎ, Abdülhamîd. "Ĥâşiye alâ Tuĥfeti'l-muĥtâc bi-şerhi'l-Minhâc". *Ĥavâşî Tuĥfetü'l-muĥtâc bi-şerhi'l-Minhâc*. 10 cilt. Kahire: Matbaatü Mustafa Muhammed, ts..
- Tekne Dergisi. "Denizcilikte Merkator İzdüşümü". Erişim: 19 Mayıs 2018. <http://www.teknedergisi.com/denizcilikte-merkator-izdusumu/>.
- Türkiye Bilimler Akademisi Ulusal Açık Ders Malzemeleri. "Harita Projeksiyonları". Erişim: 19 Mayıs 2018. http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/693/mod_resource/content/1/Unite4_harita_projeksiyonlari_guncel.pdf.

ÜNAL, Sadettin. “Kâbe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14: 14-21. Ankara: TDV Yayınları, 2001.

VENŞERÎSÎ, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ et-Tilimsânî el-Fâsî. *el-Mi'yârü'l-mu'rib ve'l-câmi'u'l-muğrib 'an fetâvâ 'ulemâ'i İfrîkyye ve'l-Endelüs ve'l-Mağrib*. 13 cilt. Vizâratü'l-evkâf ve's-suûni'l-İslâmiyye li'l-Memleketi'l-Mağribiyye, 1401/1981.

Vikimy. “Merkator Projeksiyonu Hakkında Bilgiler”. Erişim: 19 Mayıs 2018. http://vikimy.com/l-tr/Merkat%C3%B6r_projeksiyonu.

Wikiderya. “Kerte hattı/İmece Deniz Ansiklopedisi”. Erişim: 19 Mayıs 2018. <https://wikiderya.org/wiki/kerte-hatt%C4%B1>.

ON THE POSSIBILITY OF ISTIQBĀL AL-QIBLA ON A SPHERE EARTH

© Muammer ARANGÜL^a

Extended Abstract

We, as the contemporary Muslims, who believe that we should both face qibla while praying and live on a sphere globe, found ourselves probably in a paradox, which we are not aware of. That the shape of the world is a globe was engraved in our subconscious through the visuality of either an apple or an orange since the years of primary school. When we asked ourselves or our teachers “Well then, why don’t we drop down?” by imagining ourselves most of the time as very small bats, hanged on a huge ball from the legs, it was “law of gravity” that lent a helping hand to us and our curiosity was satisfied to some extent. I call it “to some extent” because either the shape of the world or the law of gravity was not something that each of us experience or observe individually. What most of us did was just to rely on those, who say that they visited space or moon and took the pictures of the world therefrom or that performed several studies, observations and tests about the respective issues. It was neither something that came to our minds individually to make any observation or tests about the shape of the world or think deeply about this matter nor was it something that each of us could cope with. In order to be able to do so, it was both required to have advanced level of information in many fields and expensive technological instruments, which will not be vouchsafed to everybody. Therefore, as in many other disciplines, what we all did was to understand and rationalize “in our own way” what was told to us about these issues.

We somehow accepted that the world is spherically shaped and left it aside as an apodictic information and ignored to a large extent the fact that such recognition may contradict with any religious order. As the Muslims, who are the object of the following order; “So turn your face toward al-Masjid al-

^a Asst. Prof., Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, m.arangul@sirnak.edu.tr.

Haram. And wherever you [believers] are, turn your faces toward it [in prayer].” (al-Baqarah 2/144) and that are requested to turn their faces towards al-Masjid al-Haram while praying, we always kept away from confronting the following question; “how possible is it to turn our faces towards al-Masjid al-Haram in a world, shaped spherically?”. As one of the Muslims, who believe in both of these two seemingly contradicting things together to say the least, it was likewise a surprising thing to see the confusion on the face of anybody, whom I asked this question that personally mixed up my mind. Unfortunately, the researches, which I made in the hope of finding a ready book, article, study or letter that will save me from struggling desperately among the sources of Islamic Law, also remained inconclusive. Probably the most serious study, conducted in this respect, was the article, called “The Correct Qibla” of Abdali that tried to prove that it is possible to face towards qibla on a spherical world; however, there were also some problems, that this article failed to resolve. While reviewing many sources of Fiqh in the hope of finding a brilliant idea or an interesting opinion regarding how I could turn my face towards al-Masjid al-Haram on a global world, it remained all the time in my mind that religious scholars were likely to have solved this problem completely, by not insisting that much on facing towards qibla while praying thereby misinterpreting qibla verse on the other hand.

What should be emphasized initially is that this issue should be addressed in the literature under the title of “istiqlal al-qibla” (Facing towards Qibla) rather than “istiqlal al-qibla” (Facing towards Ka’bah) because the borders of the qibla are much more wider than that of the Ka’bah. However, when the literature is reviewed, it is easily remarkable that essential qibla is the Ka’bah.

The factor to extend the qibla, which in fact consists of Ka’bah, “horizontally” rightward or leftward is the fact that Ka’bah could not be seen and that “facilitation” principle is put into action in regard to the possibility that Ka’bah may be missed despite all the efforts displayed thereof. Therefore, a “deviation” at a limited rate towards the right or left of Ka’bah was taken for granted, but it had always been emphasized that this was a deviation. It is “possible” to face towards Ka’bah on a horizontal surface.

When it comes to vertical dimension, some phrases are encountered in Fiqh books stating that “from the seven layers of ground to the seven layers of sky up to the Throne” is qibla. That the altitude of Abu Qubais mountain in Macca is higher than Ka’bah and that it is not possible for someone, who is praying

on this mountain, that Ka'bah faces towards that person, had an impact on scholars to have such an opinion. Authorization to pray on Abu Qubais mountain or on a building foundation, which was dug out lower than Ka'bah in Macca, was a factor that extended the border of qibla in "vertical" dimension as well. However, extension of the borders of qibla vertically towards the bottom and top of Ka'bah is not an essential situation and the essential qibla is nevertheless Ka'bah; that is to say; it is inappropriate for someone, who is praying at the bottom of, or near the Ka'bah, to extend his/her face or body downward or upward from Ka'bah arbitrarily.

Well then, does the vertical or horizontal extension of the borders of qibla to a considerable extent, unless of course accidental or non-essential reasons or due to facilitation principle, make it "possible" in a global world to face towards Ka'bah, or towards the qibla in the widest sense?

In accordance with the mathematics of earth curvature based on the spherical shape of the world, Ka'bah, which is 13 meters in height, drops below the horizon line and disappears approximately after 18 km even when the average human length is calculated as 2 meters. Not that much far, but; even when it is just 18 km away from Ka'bah, facing towards Ka'bah becomes impossible for a person who is 2 meters in length. Even if we give up the fact that Ka'bah is the essential qibla and consider that the entire 45' degree angle to the right and left of the Ka'bah in horizontal dimension as well as seven layers of the ground under Ka'bah to the seven layers of the sky above the Ka'bah up to the Throne is the "essential" qibla, the concept of the world that can be inferred from the books of Fiqh can only be a "hemisphere". In a world, which is spherical in shape, it is only possible to face towards a qibla on a hemisphere where Ka'bah is located in the center of the same. It becomes impossible and insignificant to face towards qibla as soon as such hemisphere is extended.

In my opinion, the order of Islam regarding qibla contradicts with what modern scientists tell about the shape of the world. As the Creator knows the shape of the world and God will never order something impossible, what should be done is to get rid of the following contradiction in which we both accept that the world has a spherical shape and that it is possible to turn towards qibla with our face and body while praying. In my article, it is addressed in detail through scientific, reasonable and quoted evidences why it is impossible to turn towards qibla on a round world; it is further indicated that what should be done is to question the accuracy of the scientific data and opinions but not what is required by the verse and it is stated as the most

Muammer ARANGÜL

substantial and absolute result that “To intend something impossible invalidates that intention.”

Keywords: Islamic Law, Prayer, Istiqbāl al-Qibla, Kaaba, Shpere Earth

